

VESÂİK-İ BEKTAŞİYÂN'DA YER ALMAYAN RUMELİ'DEKİ BEKTAŞİ YAPILARI (1400-1826) NON-VESAIK-I BEKTASIYAN BEKTASHI STRUCTURES IN RUMELIA (1400-1826)

Ayşe DEĞERLİ¹
Yusuf KÜÇÜKDAĞ²

Bu çalışmada, 1400'lü yıllardan başlayıp 1826'ya kadar Rumeli'de kurulmuş olan Bektaşî tekke ve zaviyeleri incelenecektir. Arşiv kayıtları, birincil kaynaklar olmakla birlikte ilgili literatür de taranmıştır.

ÖZ

Çok sayıda Yesevi şeyhi XIII. yüzyıl-da Orta Asya'dan Anadolu'ya gelip tekke açmış; yerleştikleri bölgelerde bağlı bulundukları Ahmed Yesevi'nin görüşlerini yaymaya başlamışlardır. Bunlardan biri de Hacı Bektaş Veli'dir. O, Anadolu'ya gelince Sulucakarahöyük'e yerleşmiş; burada kurduğu tekkede bir Yesevi şeyhi olarak faaliyet göstermiştir. Ölümünden çok sonra II. Bayezid, Balım Sultan'a Bektaşî tarikatını kurdurmuş, onlarca Bektaşî kökenli mutasavvıf Balkanlar, İstanbul, Anadolu ve Orta Doğu olmak üzere dört ana bölge üzerinden Osmanlı'nın değişik yerlerinde inşa ettikleri tekke ve zaviyelerde bağlı bulundukları tasavvuf yolunu yaymışlardır.

Anahtar Kelimeler: Bektaşilik, Osmanlı Devleti, Rumeli, Tekke, Zaviye, Tasavvuf.

ABSTRACT

A great number of Yasawi sheikhs came to Anatolia from Central Asia, opened lodges, and begun to spread the views of Ahmad Yasawi with whom they were bond in the regions they settled. One of these sheikhs was Haji Bektash Veli. He settled in Sulucakarahoyuk when he came to Anatolia; and served as a Yasawi sheikh in the lodge he established there. After his death, Balım Sultan established Bektashi Tariqah by the order of Bayezid II. Dozens of Bektashi Sufis introduced the way of Sufism thorough lodges and Islamic monasteries they built in different parts of the Ottoman State. In this paper, Bektashi lodges and Islamic monasteries that were established in Rumelia until 1826 will be examined. The main source of the study will consist of doc-

Makale geliş tarihi: 15.03.2017 • Makale kabul tarihi: 25.05.2017

1 Yrd. Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü.

2 Prof. Dr., KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü.

uments in the State Archives of the Prime Ministry and the Archive of the General Directorate for Foundations.

Keywords: Bektashism, Ottoman Empire, Rumelia, Dervish Lodge, Islamic Mysticism.

GİRİŞ

Bektaşilik, Hacı Bektaş Veli (ö. 1271?) vasıtasıyla silsile olarak Hz. Ali'ye dayanan bir tasavvuf yoludur. Hacı Bektaş, bir Yesevi şeyhi olarak Anadolu'da faaliyet göstermiş; ölümünden sonra teşkilatın başına Hatun Ana geçmiştir. Sulucakarahöyük'te XIII. yüzyıl ortalarında kurulan Hacı Bektaş Veli Âsitanesi ilk Bektaşî tekkesidir. XIV. yüzyılda buna bağlı olarak kurulmuş az sayıda tekke mevcuttur. Bektaşiliğin tarikat olarak yapılanması ve geniş bir coğrafyaya yayılması Balım Sultan (ö. 1516) zamanında olmuştur.

Osmanlı ülkesinde XV. yüzyılın son çeyreğinde Safevi tarikatı etkili olmaya başlamıştır. Şah İsmail (1502-1524) daileri aracılığıyla Anadolu'daki hemen her tekkeye ulaşarak silsileleri Hz. Ali'ye inen ve kurdukları tarikatlar kendi isimleriyle anılan Yesevi kökenli şeyhlerin müritlerini yanına almaya çalışmıştır. Bu durumda II. Bayezid (1481-1512) karşı önlemler alma yönüne gitmiştir. Farklı adlar taşıyan ve silsileleri Hz. Ali'ye kadar uzanan, dar alanlarda yayılan tarikatları Osmanlı'ya bağlı bir tasavvuf yapısı altında toplama işiyle Balım Sultan'ı görevlendirmiştir. Bu zat Sulucakarahöyük'teki Hacı Bektaş Veli Dergâhı'na şeyh olarak atanmıştır.

Anadolu'daki silsileleri Hacı Bektaş Veli gibi Hz. Ali'ye inen tarikatları da içine alacak şekilde Bektaşî tarikatını kurmuştur. Bu yolla Safevi tarikatının geniş alanlara yayılmasının önüne geçilmiştir (Küçükdağ, 2010).

Bektaşilik için tekkelerin inşası işine XVI. yüzyıl başlarından sonra hız verilmiş; Anadolu, İstanbul, Rumeli ve Orta Doğu'da tekkeler vasıtasıyla Bektaşilik yaygınlaşmıştır.

Yeniçeri Ocağı'nın lağvedilmesiyle Bektaşî yapılarının kapatılması da gündeme gelmiştir. 08 Temmuz 1826'da Saray Camii'nde yapılan toplantıda Bektaşî tekke ve zaviyelerinin kapatılması kararı alınmış; II. Mahmud (1808-1839) tarafından da onaylanarak ferman yayınlanmıştır (Uzunçarşılı, 1988:566-572). Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki 1826 sonrası ilgili kayıtların çoğunda Anadolu ve Rumeli'de ne kadar Bektaşî tekke ve zaviyesi varsa yalnız içindeki türbelerin bırakılıp geri kalanının yıkılması; gerekli hallerde yıkmak yerine cami ve mescide tahvili; bu Bektaşî yapılarına ait hayvan, hububat, mal ve eşyanın mirî hazineye kaydedilmesi; gelirlerinin öncelikle yeni kurulan ordu için harcanması yönündeki iradeye atıflar mevcuttur³.

3 Bunlar arşivin farklı fonlarında kayıtlıdır: C.EV., no. 268/13680, no. 356/18055, no. 383/19414; no. 431/21839, no. 539/27216; C.ADL., no. 9/568; C.İKTS., no. 36/1775; C.ML., no. 27/1285, no. 249/10325; HAT, no. 289/17345, no. 290/17386, no. 291/17406, no. 294/17490, no. 1571/10; HR.MKT., no. 64/47; MAD., no. 8248, no. 8252, no. 9731, no. 9766, no. 9771, no. 9772, no. 9774, no. 12001, no. 12259; MF.MKT., no. 174/33.

Devlet, Bektaşî tekkelerini kapatırken ciddi anlamda bir hazırlık yapmamıştır. Özellikle bu tekkelerin vakıflarına ait tarla ve emlakın akıbeti planlanmamıştır. Bunun için 1268/1851’de bile 70 adet ve toplam 1.121 dönüm tarlayla 20 adet ve 31 dönüm çayırlığın durumu karara bağlanmaya çalışılmaktadır (İ.MVL, no. 248/9069).

Lağvedilen Bektaşî tarikatı mensuplarının diğer tekkelere girmelerinin ve Bektaşî kıyafetleriyle dolaşmalarının engellenmesi hususunda gerekli tedbirlerin alınmasını emreden yazışmaların 1860’larda bile devam ettiği görülür (A.MKT.MHM., no. 265/4). Bu arada Bektaşîliğin yayılmasını engellemek için kitaplar neşredilmesi kararlaştırılmış, kimi zaman vefat eden Bektaşî şeyhlerinin yerlerine Nakşibendiler ika-

me edilmiştir (Y.MTV., no. 49/91). Ancak devlet Bektaşîliği fiiliyatta tamamen yok edememiştir. Nitekim 27 Cemaziyelahir 1327/16 Temmuz 1909 tarihli meşihat kaydı, Sultan II. Mahmud zamanında tekkeler hakkında icra edilen muameleden bahisle Nakşibendilik adı altında muhafaza ettikleri Bektaşîliklerinin resmen tanınmasını isteyen Bektaşî babalarının arzu halleri hakkındadır (BEO, no. 3599/269902).

Daha önce bilim dünyasına tanıtılan “Vesâik-i Bektaşîyan” adlı mecmua (Anonim, 2015; Küçükdağ vd., 2015), çoğu XVIII. yüzyıla ait belgeler içermekte olup Osmanlı coğrafyasındaki 202 Bektaşî tekkesi hakkında bilgi vermektedir ve bunlardan 45’i Rumeli topraklarındadır (Tablo-1).

Tablo-1: “Vesâik-i Bektaşîyan” a Göre Rumeli’deki Bektaşî Tekke ve Zaviyeleri (İstanbul hariç)	
Adı	İnşa Edildiği Yer
Ahi Baba Zaviyesi	Niğbolu sınırları içindeki Çernovi Kazası
Ahmed Dede Tekkesi	Romanya sınırları içindeki Keligra Kazası
Akbaş Dede Zaviyesi	Gelibolu Sancağı’nda Kilitbahir’de
Akyazılı Sultan Tekkesi	Bulgaristan sınırları içindeki Balçık kazası
Ali Koçî Baba Zaviyesi	Niğbolu Kazası’na tâbi Bulgarine-i Küçük köyü
Aydın Baba Zaviyesi	Selanik yakınları
Bayezid Baba Zaviyesi	Selanik’in Vardar Nahiyesi’ne bağlı Babaköy
Bektaşî Derviş Ali/Horasani Ali Baba Zaviyesi	Girit
Binbiroklı Ahmed Baba Veled-i Gazi Mihal Bey Tekkesi	Vize Sancağı’na bağlı Pınarhisarı
Dakik Baba Zaviyesi	Edirne
Dalgıç Baba Zaviyesi	Silistre Sancağı yakınlarındaki Eskiçuma Kazası
Gül Baba Tekkesi	Budin
Hacı Baba Zaviyesi	Edirne-Çöke Nahiyesi

Hasan Baba Türbe ve Zaviyesi	Yenice-i Vardar-Esirlik köyü
Hasan Baba Zaviyesi	Rumeli yakasında Kızanlık nahiyesine tâbi Hasanbaba köyü
Haleldârî Zaviyesi	Varna Kazası
Harabati / Sersem Ali Baba Tekkesi	Tekirdağ-Rodosçuk
Hasan Baba Zaviyesi	Yenice Vardar Kazası
Hasan Baba Zaviyesi	Kızanlık Nahiyesi'ne bağlı Hasanbaba Köyü
Hasan Baba/Dedegi Baba Zaviyesi	Teselya
Hızır Baba Zaviyesi	Yunanistan sınırları içindeki Makri kazasına bağlı Taşlık köyü
Hızır Baba Zaviyesi	Edirne'de Hızırlık mevkii
Horasanoğlu Mehmed Dede/Mesiregâh Tekkesi	Girit Adası'ndaKandiye Kalesi dışında İnadiye mevkii
İlyas Baba Zaviyesi	Gelibolu-Anafarta köyü
Kabaklı Baba Zaviyesi	Filibe
Kademli Baba/Kıdemli Baba Zaviyesi	Zağra-i Cedid Kazası
Kızıl Deli Sultan Tekkesi	Dimetoka
Kötekli Hacı Baba Zaviyesi	Gümülcine
Mümin Baba/Abdülümün Baba Zaviyesi	Eskihisar-ı Zağra Kazası-Ahadevren köyü
Mürsel Baba Tekkesi	Dimetoka kasaba merkezindeki Çırçır Mahallesi
Nefes Baba Zaviyesi	Ferecik kazası
Sagır Baba Zaviyesi	Edirne-Mustafa Paşa Köprüsü yakınlarında
Saka Baba Zaviyes	Gelibolu-Kilitbahir
Sancakdar Baba Zaviyesi	Gelibolu-Kavak köyü
Sarı Saltuk Baba Tekkesi	Romanya sınırları içindeki Babadağı
Sarı Saltuk Baba Tekkesi	Kırklareli-Babaeski
Seyyid Hasan Baba Zaviyesi	Uzunca-âbâd Hasköyü
Sinan Dede Tekkesi	Ferecik Kazası'na bağlı Karaumur köyü
Sultan Ana Tekkesi	Bulgaristan sınırları içindeki Eskicuma Kazası
Şeyh Mehmed Halife ibn Mustafa Zaviyesi	Edirne-Sıkca Murad Mahallesi
Şeyh Timur Dede Zaviyesi	Uzunca-âbâd Hasköyü
Tagî Hızır Baba Zaviyesi	Romanya sınırları içindeki İshakçı Kazası
Taşları Burar Gazi Rüstem Çelebi/Rüstem Baba Zaviyesi	Keşan'a bağlı Çeltik köyü
Tay Hızır Ali Baba Zaviyesi	Niğbolu'nun Ruscuk Kazası
Yağmur Baba Zaviyesi	Dimetoka Nahiyesi'ne bağlı Arınç köyü

Bu makalede ise adı geçen mecmua-da yer almayan ve Rumeli’de kurulmuş Bektaşî yapıları incelenecektir. Anadolu ile İstanbul’daki tekke ve zaviyeler diğer iki çalışmanın konusu olacağından buna dahil edilmemiştir. Zaman olarak 1400-1826 yılları arasıyla sınırlı tutulmuş ve Rumeli’de 54 Bektaşî yapısı arşiv kayıtlarından hareketle tespit edilmiştir. Bunlar aşağıda alfabetik olarak ayrı başlıklar altında inceleneceklerdir.

1) Ali Dede / Ali Baba / Derviş Ali Zaviyesi

İnşa tarihi tespit edilemeyen Ali Dede Zaviyesi, Manastır vilayeti sınırları içinde Nasliç kazasına bağlı Veratin köyünde idi.⁴ Hakkında ulaşılabilen ilk kayıt 25 Cemaziyevvel 1225/28 Haziran 1810 tarihli olup, zaviyedar tayiniyle ilgilidir (C.EV., no. 125/6240). Tekkenin çok az emlak ve eşya-ya sahip olduğu 1823 tarihli maliye defterinden anlaşılmaktadır (MAD., no. 9731, s. 412). Yalnızca bir miktar arazisi vardır. Bu tekke 1827’de yıktırılmış; enkazıyla aynı kazada harap halde bulunan Hüseyin Çavuş Camii’nin tamiri sağlanmış; ayrıca bu tekkeye ait bağ ve tarlalar da adı geçen caminin imamının geçimini sağlamak üzere tahsis edilmiştir (MAD., no. 9772, s. 37, h. 3).

4 Nasliç, günümüzde Yunanistan’ın Batı Makedonya bölgesine bağlı bulunan bir köy ve belediye birimi olup Neapoli adını taşımaktadır.

2) Asım Baba / Zall Tekkesi

Asım Baba Tekkesi, Arnavutluk’un Ergiri⁵ kasabasında Üsküdarlı Mehmed Asım Baba tarafından 1780’de kurulmuştur. Bandırmalızade ailesinden gelen Asım Baba, Dimetokalı Kara Ali Dede’nin halifesidir. Üsküdar’da dedelik unvanını aldıktan sonra Bektaşiliği yaymak için 1778’de Arnavutluk’a gönderilmiştir. İki sene sonra kendi ismini taşıyacak tekkeyi kurmuş ve 16 sene bu tekkede hizmet vermiştir. 1796 yılında Ergiri’de vefat etmiş olup türbesi tekkenin yanına inşa edilmiştir (Afmataj, 2009:101).⁶

5 Türkçe kaynaklarda Ergiri olarak geçen Gjirrokastër (Cirokastra) kenti, Arnavutluk’un güneyindedir. Dünya Miras Listesi’nde olup iyi korunmuş Osmanlı yerleşimlerinin nadir örneklerindendir. Evliya Çelebi 1670’de bu şehri ziyaret etmiş; o tarihlerde 2000 konut, sekiz cami, üç kilise, 280 dükkân ve beş çeşmesi olduğunu yazmıştır. “Seyahatname” temelinde ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Elsie, 2007:73-76.

6 Tekkede postnişinlik yapan babalar şunlardır: Asım Baba (1780-1796), Türk Hasan Baba (1796-1798), Süleyman Baba (1798-1806), Ali Baba Gega (1806-1830), Hacı Yahya Baba (1830-1836), Türk İbrahim Baba (1836-1845), İlbasanlı Hüseyin Baba (1845-1861), Hacı Ali Hakkı Baba (1861-1907), Selim Ruhi Baba (1907-1944) (Bkz. Clayer, 1994:58; İzeti, 2014:253).

Fotoğraf-1: Asım Baba/Zall Tekkesi (Massachusetts Teknoloji Enstitüsü Dijital Koleksiyonu'ndan
<https://dome.mit.edu/handle/1721.3/147826>)

Arnavutluk'ta "Teqja e Zallit", Batılı bilim adamları arasında ise "the Tekke of Pebbles" adlarıyla bilinen bu tekkenin (Trix, 2014:40)⁷ Osmanlı döneminde Gjirokastër Vilayeti'ndeki Bektaşî babalarının en büyüğü olarak kabul gördüğü için Ali Baba adıyla anıldığını Norris bildirmektedir (2006:81).⁸

⁷ Trix bu çalışmasında, tekkenin 1827-1995 arası şeyhlik vazifesini üstlenip Bektaşiliğin Arnavutluk'ta yayılmasında hayli etkili olmuş üç Bektaşî babasından (Ali Hakkı, Selim Ruhi ve Receb babalar) ayrıntısıyla bahsetmiştir.

⁸ Norris, bu eserinde 18 Aralık 1904-11 Mayıs 1905 tarihleri arası Yanya'daki İngiltere Başkonsolosluğu'ndan İngiltere'ye gönderilmiş olan raporlara da değinmektedir. Buna göre o tarihlerde Arnavutluk nüfusu 550.000 civarında olup bunun 300.000'i Müslümandır. Müslümanların ise 250.000'i Bektaşî'dir.

3) Baba Bektaşî Zaviyesi

Baba Bektaşî Zaviyesi, Rumeli Çirmen sancağında, bugün Bulgaristan sınırları içinde bulunan Akçakızanlık Kazasında idi. Hakkında ulaşılabilen tek kayıt 27 Şevval 1212/14 Nisan 1798 tarihli olup Seyyid Hüseyin buraya zaviyedar olarak atanmıştır (C.EV., no. 529/26749).

4) Baba Miftah/Miktâr Baba Tekkesi

Baba Miftah Tekkesi, Budin’de idi.⁹ Hakkında ulaşılabilen ilk kayıt, “Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi”nde olup 1662 tarihli dir. Bu Bektaşî asitanesinin Gül Baba Tekkesi ile Veli Bey Ilıcası yakınında, Tuna Nehri kenarında olduğunu bildirir (Evliyâ, 2010c:153). Ondan 24 yıl sonra Giovanni Paolo Zenarolla da Budin’i ziyaret etmiş; kent merkezindeki üç tekleden biri olan Miftah Baba’da 20 dervişin barındığını belirtmiştir (Eyice, 1996:229). Tekkeyle ilgili şimdilik başkaca kayda ulaşılamamıştır.

5) Baba Sultan/Dede Sultan Tekkesi

Baba Sultan Tekkesi, günümüz Macaristan sınırları içerisinde yer alan Eğri’de Hatvan kapısının dışında, bağlar içerisinde, rengarenk tavus kuşlarının bulunduğu bir mesire yerindeydi. İnşa tarihi tespit edilemeyen tekkede Evliya Çelebi 70-80 kadar “çile-i merdân sahibi” Bektaşî dervişin kaldığını söylediğine bakılırsa yapımı en geç 1600’lerin başında tarihlendirilebilir. Yazlık ve kışlık meydanları, tahtadan ama sağlam yapılmış bina ve haneleri vardı. Budin’deki Gül Baba Tekkesi’ne benzeyen bu tekkede Dede Sultan’ın türbesi olup, büyük bir kub-

beye sahipti. Türbenin çevresi güzel yazılar yazılarak süslenmiş; şamdanlar, kandiller ve çerağlar ile donatılmıştı. Bölgedeki gaziler ganimetle döndüklerinde tekkeye yardımda bulunurlar, dervişler bu yardımlarla geçinirlerdi (Evliyâ, 2011a:67-68). 1687 yılına ait bir İtalyan gravüründe de açık olarak görülen bu tekke 1873’te yıktırılınca kadar ayakta kalmıştır (Saral, 2003:218-219).¹⁰

6) Doğan Dede Tekkesi

Doğan Dede Tekkesi, Rumeli Eyaleti kazalarından Eski Zağra’da idi.¹¹ 1648’de burayı ziyaret eden Evliya Çelebi, bağlar içinde olduğunu bildirmiştir (Evliyâ, 2006: 215). Hakkında şimdilik başkaca bir kayda ulaşılamamıştır.

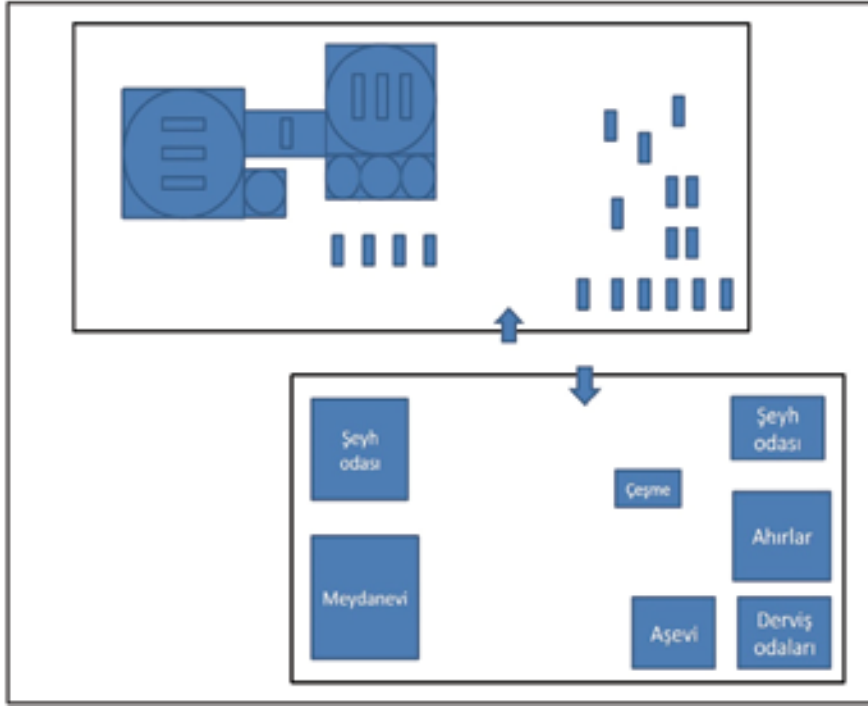
7) Durbalı Sultan/Reni Tekkesi

Durbalı Sultan Tekkesi, Yunanistan’ın orta kesiminde Teselya bölgesinde Farsala şehrinde idi. Arnavutlar arasında “Tegjæ Madh” diye tanınıyordu. Dimetoka’daki Kızıldeli Seyyid Ali Sultan Tekkesi’nde yetişen dervişlerden biri olan, Durbalı Baba ve Torbalı Baba isimleriyle de bilinen Durbalı Sultan adına inşa edilmiştir (Koca, 2005: 91; Bahadır, 2002: 129).

⁹ Budin, Macarca Buda adıyla anılmakta olup Macaristan’ın kuzeyinde Tuna ırmağının sağ yakasında yer alır. Nehrin sol kıyısındaki Peşte ve Buda’nın kuzeyindeki Obuda ile birlikte bugünkü Budapeşte şehrini teşkil eder. Budin, I. Süleyman tarafından alınarak bir Osmanlı vilayeti haline getirilmiştir (Bkz. David, 1992:344-348).

¹⁰ Arazileri ise ilgadan sonra 1828’de Firdevs Paşa Medresesi vakıflarına ilhak edilmiştir. C. MF., no. 160/7969.

¹¹ Eski Zağra, bugün Bulgaristan’da Stara Zagora adıyla anılmaktadır (Bkz. Şahin, 1995:395).

Plan-1: Durbalı Sultan Vaziyet Planı (Gülberk Bilecik'ten)

Teselya'daki en büyük ve en meşhur Bektaşî yerleşimi olan Durbalı Sultan Tekkesi, tarikatın altı asitanesinden biriydi. İri-ni/eski Örenli köyünün güneybatısındaki engebeli arazi üzerinde kurulmuştu. Tarih-lendirilmesi hususunda ise farklı görüşler ileri sürülmüştür. Zosimos Hagioritis'in açıklamasını temel alan Hasluck'a göre, tekke Aziz Dimitri veya Aziz Yorgo'ya it-haf edilmiş manastır bölgesi dahilindeydi ve 1630-1640 yılları arasında bir Mevlevî Dergâhı olarak inşa edilmişti. XVIII. yüz-yıl sonlarında da Tepedelenli Ali Paşa (ö. 1822)'nın teşvikiyle Bektaşî Tekkesi'ne dö-nüştürülmüştü (Hasluck, 2012:50). Tek-keden kalan epigrafik malzeme üzerinde incelemelerde bulunan Kiel, bu değerkendir-menin temelsiz olduğunu ortaya koy-

muştur (2005:409-444). Tekkenin zemininde üç yazıttan biri 1778 tarihli olup altı satır-lıktır. Kiel, türbe çevresindeki mezarlıkta da incelemelerde bulunmuş; 1760, 1800, 1813, 1824 ve 1852 yıllarına ait eski Bektaşî taşlarını tespit etmiştir. 1760 yılına ait ve 12 terkli Bektaşî tacı ile bezenmiş olan mezar taşı, tekkenin bir Mevlevî Dergâhı olarak kurulup Tepedelenli zamanında yani 1788 sonrası Bektaşî merkezine dönüştürüldüğü iddialarını çürütmektedir. Yine Kiel, ulaş-tığı 1852 tarihli fermanla bu tekkenin 1826 öncesi Bektaşî yapısı olup II. Mahmud'un emriyle kapatılarak Nakşibendi tarikatına bırakıldığını ortaya koymuştur.

Baba Recebi tarafından 1970'de yayımlanan, tekkeye ait Bektaşî postnişinleri lis-tesine bakılırsa Durbalı Sultan kurucu olup

1480-1522 arası tekkede şeyhlik yapmıştır (1970:269-273). Ancak tahrir ve vakıf defterlerinde yapılan taramalarda XVI. ve XVII. yüzyılda tekkenin varlığını gösteren herhangi bir kayda şimdilik rastlanamamıştır. Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde de bahsi geçmemektedir. Bu durumda XVIII. yüzyılın sonlarında bina edildiği düşünülebilir.

Tepedelenli Ali Paşa'nın Epirus Valiliği döneminde (1788-1822) tekke büyük ölçekli himaye görmüştür.¹²

8) Durhan Baba/Turhan Baba Tekkesi

Durhan Baba Tekkesi, Rumeli Eyaleti kazalarından Eski Zağra'da bağlar içinde idi (Evliyâ, 2006:215). XVII. yüzyılda faal bir Bektaşî yapısı olduğu "Seyahatnâme"den anlaşılmakla birlikte inşa tarihi ve banisine dair bir kayda şimdilik ulaşılamamıştır. 29 Şaban 1216 / 04 Ocak 1802 tarihli vakıf kaydında Müslim Turhan köyünde zaviyeye ait araziler olduğu; ziraat edilip koyunlarının otlatıldığı, Karacaahmed zeameti mutasarrıfı Şerif Ağa'nın dervişlerden öşür talebinden menedildiği bilgisi mevcuttur (C.EV., no. 355/18009). 20 ve 24 Şaban 1234/14 ve 18 Haziran 1819 tarihli iki maliye kaydına göre Bektaşî dervişlerinden Hüseyin, zaviyeye ait olduğu iddiasıyla Hacı Mehmed

Ağa'nın timarı olan Müslim Turhan köyünün mahsul ve vergi gelirine el koymuştur. Derviş Hüseyin'in meselede haksız olduğuna ve müdahalesinin engellenmesi gerektiğine merkezce hükmedilmiştir (C.ML., no. 293/11998; no. 295/12035). 1234/1819 tarihli bir diğer kayıta ise Turhan Baba Zaviyesi'ne gelen kurbanlık koyunlardan tahsildarların ağnam vergisi talep etmemesi emredilmiştir (C.EV., no. 242/12094). Bu tarihten sonra tekkeyle ilgili bir kayda şimdilik ulaşılamamıştır. 1826 sonrası yıktırılmış olmalıdır.

9) Emini Baba Tekkesi

İnşa tarihi tespit edilemeyen Emini Baba Tekkesi, Manastır vilayeti sınırları içinde Naslıç kazasına bağlı Veratin köyünde idi. Hakkında ulaşılabilen kayıtlar 1827 tarihli olup tekkenin müsadere edilen binaları, arazileri ve hububatı ile emlakinin satış, kira ve öşür bedelleri hakkında bilgi vermektedir. Emini Baba Tekkesi'nin Belazim köyünde beş dükkânı olduğu, ilgadan önce bu dükkânların gelirlerinin köy camii ile bunun yanındaki mektep için harcandığı, 1826 sonrası da cami ve mektebin varlığını sürdürmesi için bu uygulamanın devam ettirileceği bildirilmektedir (MAD, no. 9772, s. 108, h. 3). Ayrıca tekkeye ait birer hane, samanlık, ahır ile sığır, öküz, eşek ve 20 dönüm arazi, dört dönüm bağ, beş kile çavdar, 20 kile buğday, beş kile arpanın müsadere edildiği anlaşılmaktadır. Tekkede bulunan gümüş kaplar müzayede ile 1304,5 kuruşa satılmıştır (MAD, no. 9772, s. 107, h.1).

12 1882 yılından sonra Teselya'nın Yunanlılar tarafından ilhakı üzerine dergâh bu tarihten itibaren Osmanlı sınırları dışında kalmıştır. Ancak hakkında yazışmalar 1908'e kadar devam etmiştir. HR. İD., no. 2039/58.

10) Fülful Baba Tekkesi

Fülful Baba Tekkesi, Edirne İpsala'da idi. İnşa tarihi bilinmemektedir. 1826 yılında meydan odası yıktırılarak faaliyetlerine son verilmiş ve mal varlığı müsadere edilmiştir (MAD, no. 9732, s.5; no. 9771, s. 46, 108; no. 8248, s. 12, 22). Bir miktar tarla, arazi ve bir yel değirmenine sahip olan tekkenin bu emlaktan yıllık 250 kuruş gelir elde ettiği; bu gelirin daha önce İpsala kazasındaki Sultan Murad Camii için ayrıldığı; müsadere sonrası da bu durumun devam ettirildiği anlaşılmaktadır (MAD, no. 9771, s. 46; no. 9772, s. 143). Ayrıca bir menzil, ahır, harap bir köşk, fırın, kiler, üç göz ambar ile iki dönüm bağ ve iki dönüm kuru da tekkenin müsadere edilen mülklerinden. Bunların bir kısmı 420 kuruş peşinat ve aylık 16 akçe taksit ile Yunus oğlu Seyyid Hasan'a (MAD, no. 9732, s. 5); kalanı 1.220 kuruş peşinat ve üç kuruş taksitle Mustafa oğlu Mehmed ile Yunus oğlu Hasan'a satılmıştır (MAD, no. 8248, s. 12, 22).

11) Gazi Murad Baba Tekkesi

Gazi Murad Baba Tekkesi hakkında ulaşılabilen en eski arşiv kaydı, Bayram Ağa oğlu Sinan Bey'in Cemaziyelevvel 990 / Haziran 1582 tarihli vakfiyesidir. Sinan Bey, Çayniçe kasabasında yolculara konak; sakat ve fakirlere imaret olarak hizmet verilsin diye bu zaviyeyi inşa ettirmiştir. İki mutfak, ahır, imareti, kileri, fırını, ambarı, semahanesi ve mescidi olan bu tekkede her gün çorba pişirilmesi, her gece pirinç pilavı ile çorbanın dağıtılmasını, öğle ye-

meğine yetişemeyen yolculara ikindi vakti bal ikram edilmesini şart koşmuştur. Tekkenin ve şeyhin masrafları Sinan Bey'in vakfından karşılanmıştır.¹³ Bu tekke Evliya Çelebi'nin 1660 yılında Bosna'yı ziyaretinde ayakta idi. Yapı, şehrin her yönüyle görülebildiği yüksek bir mevkieydi. Bu büyük tekke Çayniçe ahalisi tarafından sık sık ziyaret edilir, tekkenin bakım ve hizmeti burada türbedar bulunan Bektaşî dervişleri tarafından yapılırdı. Tekke bir mesire yerinde kurulmuş olup yazın dahi çok serin olan bir kaynak suyu vardı. Bu suya çevredeki halk kirazlarını koyup serinletirlerdi. Ayrıca Çayniçe şehrinden ve dışarıdan gelen ziyaretçiler, burada kebab dolapları kurup yiyip içerler, musiki eşliğinde eğlenirler ve adeta "Hüseyin Baykara Meclisi" kurarlardı. Bu arada tekkede mezarı bulunan Gazi Murad Baba'yı da ziyaret etmeyi ihmal etmezlerdi (Evliyâ, 2010c:253-254).

Gazi Murad Baba Tekkesi, XIX. yüzyıl başlarına kadar faal idi. 1826'da Nakşî tarikatına devredilmiş; I. Dünya Savaşı sırasında da yıktırılmıştır.

12) Gaziler Zaviyesi

Gaziler Zaviyesi, Çirmen Sancağı Feriçik kazasında idi. İnşa tarihi şimdilik tespit edilememiştir. İki şeyh odası ile birer meydan odası, mutfak, fırın, şirahane, ambar, ahır ve türbeden meydana gelen

13 Metin İzeti'nin aktardığına göre vakfiyenin aslı Saraybosna'da Gazi Hüseyin Bey Kütüphanesi no. 184'tedir. Salih Trako tarafından Boşnakça'ya tercüme edilip yayımlanmıştır (Bkz. 2014:239).

zaviye 1826'da kapatılıp 763 dönüm arazi-sine, 12 hayvana ve 186 kile hububata devlet tarafından el konulmuştur (MAD., no. 9771, s. 18). Yıkılarak enkazı ve gelirinin Ferecik'teki cami ve medreselere sarf olunmasına karar verilmiştir (MAD., no. 9771, s. 17; no. 9772, s. 37, 236). Tekkeye ait araziler daha sonra Maarif Nezareti adına zaptedilerek gelirleri bölgedeki mekteplere tahsis edilmiştir (Maden, 2013:146).

13) Göbekli Saraç Baba Tekkesi

Göbekli Saraç Baba Tekkesi, Çirmen Sancağı Ferecik kazasında idi. İnşa tarihi şimdilik tespit edilememiştir. Altı oda, iki meydan odası, bir türbe, bir mutfak, bir fırın, üç kiler, dört ahır, bir samanlık, bir ambar ve Kovacık Çayı'nda harabe bir değirmen tekkenin emlakı idi. Tekke 1826'da yıktırılmış ve Gaziler Zaviyesi enkazı ile birlikte Ferecik'te Aşağı Zaviye mahalline bir cami ile medrese inşası için sarf olunmasına karar verilmişti (MAD., no. 9771, s. 17). Tekkeye ait 193 adet hayvan, 683 kile hububat ve iki cilt Kur'an ile 15 cilt kitap devlet tarafından zapt edilmiştir.

14) Hâce Baba/Hâcet Baba Zaviyesi

Hâce Baba Zaviyesi, Paşa Sancağı sınırları içinde bulunan Köprülü kazasında idi.¹⁴ 1790'da Kruya'da bir tekke kuran İbrahim Şemimi Baba'nın burada yetiştiği bilinmektedir (Baba Recebi, 1970:208). Dola-

yısıyla Hâce Baba Zaviyesi'nin kuruluşunu 1790'lardan önce aramak gerekir. Bir türbe, iki meydan odası, bir mutfak, iki ahır, iki samanlık, dört ambardan meydana gelen tekkenin vakıfları arasında dört değirmen, bir şirahane, yedi hane, bir köşk, bir şadırvan, altı dükkân ve 30 dönüm bağ bulunuyordu. Müsadere esnasında meydan odaları yıktırılırken türbe mahalline dokunulmamıştı. 1040 kile buğday, 540 kile arpa, 1673 kile çavdar ile iki sığır, iki öküz, yedi at ve 250 koyuna devlet tarafından el konulmuştur (MAD, no. 9771, s. 20).¹⁵

15) Hafız Baba Tekkesi

Hafız Baba Tekkesi, günümüz Bulgaristan sınırları içindeki Şumnu kazasına bağlı Karaevhadlar köyünde idi. İnşa tarihi net olmamakla birlikte "Timur Baba Velâyetnâmesi"nde ziyaret edilen Bektaşî dergâhlarından biri olarak zikredildiği için (Kılıç; Bülbul, 2011:57) XVI. yüzyıla tarihlenmesi muhtemeldir. Bununla birlikte Evliya Çelebi'nin eserinde tekkenin adı geçmemektedir. XVIII. yüzyıldan önce yapıyla

15 Hâce Baba Zaviyesi'nin Mukataat Hazinesi'nde kayıtlı emlakı, Kasım 1827'den itibaren senelik 4500 kuruş iltizamla isteyene verilerek Asakir-i Mansure masraflarına tahsis edilmek üzere gelir olarak ayrılmıştı (aynı yer). İbrahim Efendi isimli bir şahsın gönderdiği 1831 tarihli arzuhalde Hakim Çelebi Medresesi'nde uzun zamandan beri faydalı ilimler ile meşgul olduğu ve Hâce Baba Zaviyesi'nin Nakşibendi tekkesine dönüştürülerek "muaccesiz" kendisine verilmesini talep ettiği anlaşılmaktadır. Bektaşî zaviyelerinin başka bir şekle dönüştürülmek üzere muaccesiz verilmesini talep edenlere bundan böyle izin verilmeyeceği yönünde İbrahim Efendi'ye cevap yazılmıştır. MAD, no. 9774, s. 57.

14 Vardar Nehri üzerinde Makedonya'nın orta kısmında bulunan Köprülü'nün Slav dillerindeki adı Veles'tir. Kent, 1395-1913 yılları arası Osmanlı idaresinde kalmıştır.

ilgili herhangi bir arşiv kaydına da rastlanmamıştır. Ancak Hafız Baba Tekkesi'nin zamanla harap duruma düştüğü ve Lülüzade Seyyid Melek Mustafa Baba adlı bir derviş tarafından tekrar canlandırıldığı 15 Cemazeyilahir 1206 / 09 Şubat 1792 ile 17 Ramazan 1216 / 21 Ocak 1802 tarihli iki vakfiye suretinden anlaşılmaktadır.¹⁶

Lülüzade Efendi, Şumnu kazası Gerlovo nahiyesinde bulunan Karaevhad köyünün yakınında sahip olduğu arsada kendi parası ile aşevi, kiler, ambar, fırın, dam ve ahırlar içeren bir tekke inşa etmiştir. Tekkeye içme suyu da getirten şeyh, tekkeyi kazan, tencere, tepsi, ibrik gibi gerekli eşyalarla donatmıştır. Vâkıfın şartlarına göre şeyh, tekkenin aynı zamanda postnişini ve vakfın mütevellisi de olacak; derviş ve misafir için yemek hazırlatacak, tekkeyi onartıp küçülterek veya büyülterek değiştirebilecektir. İlk vakfiyede şeyhin vefatından sonra postnişinlik ve tevliyet görevleri müridi olan Seyyid Mustafa Dede'ye, onun vefatından sonra müritlerinden Seyyid Ali Dede'ye, onun vefatından sonra ise kendi müritlerinden herhangi birine verilmesi şart koşulmuştur. Ancak Lülüzade Şeyh Melek Mustafa Baba Efendi'nin vefatından sonra postnişin ve müteveli olacak her iki şahıs varisiz ve müritsiz olarak vefat edince 1802'de ikinci bir vakfiye tanzim edilmiş; bu defa postnişinlik ve mütevellilik görevleri Şeyh Melek evlatlarına bırakılarak vakıf gelirleri-

nin üçte biri mütevelliyeye tahsis edilmiş; geri kalan üçte ikisinin ise dervişlerle misafir ve fukaraya yemek hazırlanması için harcanması şart koşulmuştur.

Vakfiyede bahsi geçmemekle birlikte tekkeye muhtemelen 1792'den sonra bir de cami ve mektep ilave edildiği BOA'daki kayıtlardan anlaşılmaktadır. 29 Zilhicce 1220 / 20 Mart 1806 tarihli bir hatt-ı hümayuna göre Hafız Baba Tekkesi'nin şeyhi olan Seyyid Hacı Melek, tekkede bulunan ve zamanla harabe hâle gelen cami, birkaç odadan oluşan mektep ve havuzun onarımı için Osmanlı merkezî idaresinden para yardımı istemiş; 1218/1803 ve 1219/1804 yıllarına ait bölgede bulunan mukataa gelirlerinden tekkeye 3505 kuruş verilmiştir (HAT, no. 223/12435). 10 Cemaziyelahir 1221 / 25 Ağustos 1806 tarihli sadrazam buyruğundan, aslında mektebin medrese odaları olduğu anlaşılmaktadır. Bektaşî tarikatından olan Hacı Melek Baba tekkede yeniden bir cami, medrese odaları ve havuz inşa ettikten sonra dervişlere ve kaza ahalisine akaid dersleri vermek şartıyla herhangi bir mukataa gelirinden ücret almak üzere bir müderris ve camiye bir imam tayin olunması için ricada bulunmuştur. Sadrazam, bu rica üzerine Şumnu ve Varna kazaları büyüklüğünde olan başka kazalarda rastlanan benzer ücretler hakkında bilgilendirme istemiştir. Defterdarın bir hafta sonra verdiği cevapta ise Bosna valisi Hacı Mehmed Paşa'nın Travnik'te bina ettirdiği medresenin müderrisinin Filibe ve Tatar Pazarcığı kazalarında bulunan mukataalardan günde

16 Vakfiye suretlerini ilk olarak görüp bahseden kişi Orlin Sabev'dir. Köyün adını "Karaohadlar" olarak okumuştur. Ayrıntı için Bkz. 2011:175-189.

40 akçe ücret aldığı; aynı mukataalardan bir imama günde 20 akçe verildiğini bildirmiştir. Hafız Baba Tekkesi'nde müderris olan Seyyid Mehmed Raşid Efendi'ye günde 40 akçe ve imam olan Abdülfettah Efendi'ye günde 20 akçe ücret verilmesi hususu arz edilmiş; 23 Cemaziyelevvel 1221 / 08 Ağustos 1806 tarihinde ikisine de berat verilmiştir (C.MF., no. 63/3117). 05 Şaban 1222 / 08 Ekim 1807 tarihli berattan anlaşıldığına göre müderrise verilen ücret yetersiz görülüp zam istenmiş ve bunun üzerine günlük 60 akçeye yükseltilmiştir (C.MF., no. 96/4756).

Hafız Baba Tekkesi'nin 1826'da yıktırılmadığı ve XIX. yüzyıl sonlarına dek faaliyette kaldığı arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır.

16) Haydar Baba Zaviyesi

Haydar Baba Zaviyesi, Üsküp'te Gaziler Yolu üzerindeydi. Hakkında ulaşılabilen ilk belgenin tarihi 15 Şevval 1210 / 23 Nisan 1796 olup zaviyedar tayini ile ilgilidir (C.EV., no. 278/14188). Buna göre XVIII. yüzyılın ilk yarısında inşa edildiği söylenebilir. 12 Receb 1273 / 08 Mart 1857 tarihli bir Meclis-i Vala yazışmasından bu zaviyenin de kapatıldığı anlaşılmaktadır (MVL., no. 353/29).

17) Hızır Baba Tekkesi

Hızır Baba Tekkesi, günümüz Makedonya sınırları içindeki Kırçova'da idi. 29 Muharrem 1243 / 22 Ağustos 1827 tarihli bir arşiv kaydında, yeniçeriliğin lağvedildiği ve bu nedenle Kırçova'daki Bekta-

şi tekkesinin tahrip edilerek dervişlerinin sürüldüğü bilgisi mevcuttur (C.AS., no. 203/8714). 1827 tarihli Maliye Defteri'nde Üsküp Nazırı Mustafa Paşa tarafından tekkenin yıktırıldığı kaydı vardır (MAD, no. 9772, s. 236). Bununla birlikte yine aynı defterde ilginç bir hadise de aktarılmıştır. Tekkenin şeyhi Hüseyin 1826'dan önce ölmüş; yerine 14 yaşındaki oğlu Cabir ile amcazadesi 11 yaşındaki Ali şeyh olmuşlardır. Tarikatın ilgası ile dervişlerin tekkeden kovulmasına rağmen, yanlarında 15-20 çocukla birlikte ikisi orada ikamete devam etmişlerdir. Başkaca bir yerde geçimlerini sağlama ya güçleri olmadığından, Kırçova ahalisinin de ricasıyla, satıldığında 1000 kuruş edeceği belirtilen çiftlik, hayvan ve emlak hükümet tarafından bu çocuklara bırakılmıştır.

18) Hızır Baba Zaviyesi

Hızır Baba Zaviyesi, Köstendil Sancağı dâhilindeki Dubniçe'de idi.¹⁷ Evliya Çelebi'nin de ziyaret ettiği bu tekke, şehrin pazar yerine yakın Ağaç Köprüsü civarındaydı. Hüsam Dede adlı ulu bir kişinin burada gömülü olduğu söylenmekteydi (Evliyâ, 2010b:567). Bu durumda XVII. yüzyılın başlarında inşa edildiği düşünülebilir. Yapıyla ilgili ulaşılabilen en eski arşiv kaydı, zaviyedarlığın Bektaşilere meşrut olup din-diyanet sahibi Abdullah'ın bu göreve tayin edildiğini bildiren 03 Rebiyülevvel 1086 / 28 Mayıs 1675 tarihli belgedir (C.EV., no. 132/6594). 29 Receb 1178 / 22

17 Dupniçe, Bulgarca adıyla Dupnitsa, Sofya'nın 50 km güneyinde yer alan tarihî bir şehirdir.

Ocak 1765'te zaviye vakfından olan değirmen, bağ ve arazi mahsullerine Mevlevilerin bir müdahalesi olduğu ve önlenmesi yönünde bir emir çıktığı kayıtlardan anlaşılmaktadır (C.EV., no. 555/28003). 1826'dan sonra da bu zaviye faal kalmıştır (C.EV., no. 441/22348).

19) Hindî Hamza Baba Tekkesi

Hindî Hamza Baba Tekkesi, Bosna'ya bağlı Yenikasaba yakınlarındaki Kovenik köyünde idi. Kargir bir binası ve misafirhanesi olan bu büyük tekke II. Mehmed (1444-1446, 1451-1481) tarafından inşa ettirilmişti. Tekkenin Bektaşilerle birlikte 70-80 kadar Hindî, Özbek, Kalenderî, Şemsî ve Yesevî dervişleri mevcuttu. Köy çevresindeki bağ ve dağlar vakıf olarak bu tekkeye bağlanmıştı. Bu itibarla gelip gidene yemek verilmekteydi (Evliyâ, 2010c:293).

Hindî Hamza Baba Tekkesi, işlevini XIX. yüzyıl başlarına kadar sürdürmüştü; Bektaşiliğin ilgası sırasında tahrip edilmiş, ancak 1844 yılında Selahaddin Baba tarafından tekrar kurulmuştur (İzeti, 2014:239).

20) Horasani Ali Baba Tekkesi

Horasani Ali Baba Tekkesi, Ruscuk kazasında idi. İnşa tarihi şimdilik tespit edilememiştir. 1826'da kapatılıp yıktırılmış; tekkeye ait 431 kile hububatla 88 baş hayvana el konmuş; emlak ve arazileri atıl duruma düşmüş; bu durum 1840'ta Kızılsu köyünden bir kişi tarafından vakıf arazisinin işletilmeye başlamasına kadar devam etmiştir (Maden, 2013:161, 406, 408).

21) Hüseyin Baba Tekkesi

Hristiyanlar tarafından Aziz Dimitir'in mezarı olarak bilinen Hüseyin Baba Tekkesi, Kuzeydoğu Bulgaristan'da bugün Razgrad adıyla anılan Hezargrad kazasında idi. Demir Baba ile ilgili aktarılan efsanelerde, Hüseyin Baba onun kardeşi olarak kaydedilmiştir. Bu kardeşlik, muhtemelen Demir Baba'nın Akyazılı Sultan'la "yol oğlu" olması gibi yol kardeşliğidir (Acar, 1999:75).

Deliorman bölgesine yönelik ilk Osmanlı akınları XIV. yüzyılın son çeyreğinde başlamış; Veziriazam Çandarlı Ali Paşa 1388-1389 kışında bu bölgeyi ele geçirmiş; 1393'te ise fethi tamamlanmıştır. Bununla birlikte Hezargrad adına 1530'lara kadar arşiv kayıtlarında yer verilmemiştir. Makbul İbrahim Paşa'nın 1533 tarihli vakfından sonra Hazergrad'ın bir Türk-İslam şehri hüviyetini kazandığı tespit edilmiştir (Kiel, 1998:297-300). 1827 tarihli Muhallefat Defteri'nde ise Hüseyin Baba Tekkesi, İbrahim Paşa'nın vakıfları arasında gösterilmiştir (MAD, no. 9771, s. 11, 14, 22). Buna göre tekkenin 1533 tarihinden biraz önce inşa edilmiş olması muhtemeldir.

Bir meydan odası, üç oda, bir türbe, bir ekmeklik, bir mutfak, dört ahır ve bir değirmen zaviyenin emlakinden idi. 1826'da Rumeli tekkeleri içinde arazi büyüklüğü bakımından 250 dönüm tarla, 60 dönüm çayır, dört dönüm bağ ve 20.000 dönüm mera ile Hüseyin Baba Tekkesi birinci sıradadır. Yiyecek ve hayvan varlığı ile de önde gelen yapılardandır. 185 sağmal koyun, 150 ko-

yun, 42 koç, 146 keçi, 51 oğlak, 14 manda, beş inek, sekiz düğ, 21 öküz, iki eşek, 23 tay ve bir boğa ile 584 kile buğday, 486 kile arpa, 296 kile çavdar, 120 kile yulaf, 152 kile darı, 65 kilogram yağ, 468 kilogram pekmez, 159 kilogram peynir, 13 kilogram bal devlet tarafından zapt edilmiştir (MAD, no. 9771, s. 11).¹⁸

Günümüzde tekleden geriye sekiz köşeli türbesi kalmış olup Voden köyünde Bulgaristan Başbakanlığı'na ait av ormanlarındadır.

22) İbrahim Baba Zaviyesi

İbrahim Baba Zaviyesi, Midilli'de Ayasu köyünde idi. 29 Şevval 1138 / 30 Haziran 1726 tarihli bir evkaf kaydından, yakınındaki Mevlevi zaviyesinin şeyhi tarafından bu Bektaşî tekkesinin mülklerine el konularak derviş ve fukarasının mağdur edildiği anlaşılmaktadır (C.EV., no. 309/15743).

Mevlevilerin müdahalesi daha sonra da devam etmiştir. 07 Zilhicce 1195/24 Kasım 1781 tarihli bir kayıta "tekke" olarak bahsedilmekte; buraya mahsus bazı yerlerin hasılatının Mevleviler tarafından zapt olduğundan, Başmuhasebe'den ellerine bir ferman verilerek gereğinin yapıldığı bildirilmektedir (AE.SABH.I., no. 341/23803).

¹⁸ Tekkenin malı ve mülkü 4000 kuruş gibi çok cüzi bir fiyata Hüseyin Efendi'ye satılmış; 1857'de Mirli-va Mazhar Paşa tarafından 530.000 kuruşa alınarak teşekküllü bir çiftliğe dönüştürülmüştür (C. DH., no. 162/8071). Tekke de 1894'ten itibaren tekrar faaliyete geçmiş görünmektedir. EV. MH., no. 1629/42; no. 1781/71.

Bektaşîler de benzer davranışlarda bulunuyorlardı. 25 Cemaziyelevvel 1214 / 25 Ekim 1799 tarihli bir Adliye kaydında, Midilli'deki Ayasu köyünde Havass-ı Hümayun'a ait tarlalar olduğuna ve Bektaşî zaviyedarının buraya füzuli müdahalede bulunduğuna işaret edilmiştir (C.ADL., no. 6/400).

İbrahim Baba Zaviyesi'ne ücreti zaviye vakfından karşılanmak üzere atamalar yapılmıştır. 20 Cemaziyelahir 1195 / 13 Haziran 1781'de ise Bektaşî tarikatından Seyyid Hacı Mehmed Asım burada zaviyedardır (AE.SABH.I., no. 26/2024). 13 Cemaziyelevvel 1205 / 18 Ocak 1791'de de bir zaviyedar ataması yapılmıştır (C.EV., no. 99/4947).

İlgadan sonra birçok Bektaşî Tekkesi gibi İbrahim Baba zaviyesi de Mevlevi Tarikatı'na devredilmiştir (EV. MH., no. 1172/2).

23) İskender Baba Tekkesi

İskender Baba Tekkesi, Edirne'ye bağlı Çakallı köyüne yakın bir yerdeydi. Evliya Çelebi'nin bu tekleden bahsettiğine bakılırsa XVII. yüzyıldan önce inşa edilmiştir. Bu tekke yılda bir defa büyük bir cemaat toplanırdı. Evliya Çelebi, burada konakladığını ve dervişlerle birlikte yemek yediğini bildirmektedir (Evliyâ, 2011b:69). XVII. yüzyıldan sonra bu tekke hakkında herhangi bir kayda rastlanmamıştır.

24) Kara Ali Baba Zaviyesi

İnşa tarihi tespit edilemeyen Kara Ali Baba Zaviyesi, Çirmen Sancağı'nda Hayrabolu'da idi. Demir Dede ve Fındıcak zaviyeleriyle birlikte bu yapının mülklerinin de ihaleyle satılıp devlet hazinesine aktarıldığı 1834 tarihli maliye kaydından anlaşılmaktadır (C.ML., no. 27/1285). Ancak eşya ve mülklerin miktarı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. 1826'da kapatılsa da ilerleyen yıllarda zaviye tekrar açılmıştır (EV. MH., no. 947/29).

25) Kasım Baba Zaviyesi

Kasım Baba Zaviyesi, Kesriye kazasının girişinde eski bir yapı olup üç odadan müteşekkildi. Mülkleri arasında 18 ev, üç samanlık, bir ahır, bir dükkân, dört ambar, üç değirmen ve bir kule bulunuyordu (MAD., no. 9771, s. 9, 20; no. 9772, s. 23). Hakkında şimdilik ulaşılabilen en eski kayıt zaviyedar atamasıyla ilgili olup 29 Şaban 1199 / 07 Temmuz 1785 tarihli (C.EV., no. 80/3971). Buna göre XVIII. yüzyıl ortalarından önce yaptırıldığı tahmin edilebilir. 25 Muharrem 1216 / 07 Haziran 1801'de Aşçı Ahmed Baba'nın ferağıyla zaviyedarlığına Derviş Yakub getirilmiştir (C.EV., no. 330/16768).

Kasım Baba Zaviyesi, 1826'da kapatıldı ve kısmen yıktırıldı (MAD., no. 9771, s. 9, 20). 242,5 dönüm arazisi, 223 adet hayvanı ile 89 kile çavdar, 34 kile buğday, 26 kile arpa ve 37 kile mısır, devlet tarafından zapt edildi (MAD., no. 9731, s. 412-413; no. 9772,

s. 109). Zaviyenin müsadere edilen yiyecek ve hayvanları, telef olmaları endişesiyle 1827'de 38.900 kuruşa satıldı (MAD., no. 9772, s. 264).¹⁹

26) Koç Doğan Tekkesi

Koç Doğan Tekkesi, Hezargrad kazasında idi. İnşa tarihi tespit edilememiştir. İki oda, bir meydan odası, bir mutfak, bir ahır, bir ekmeklik, bir kiler ve iki ambar-dan müteşekkil olan yapı 1826'da kapatılıp yıktırılmıştır. 306 kile hububat ile 33 adet küçük ve büyükbaş hayvan devlet tarafından müsadere edilmiştir. Burada arıcılık da yapılmakta olup 12 kovana el konmuştur (MAD., no. 9771, s. 12).

27) Koyun Baba Tekkesi

Koyun Baba Tekkesi, Üsküp Sancağı sınırları içindeki Kalkandelen kazasında-ydı²⁰. Bektaşilerce ulu kişi olarak kabul edilen Koyun Baba'nın menkıbelerine bakılırsa XV. yüzyılın ilk yarısında Horosan'dan Anadolu'ya gelmiş; Bursa'da bir süre kaldıktan sonra Osmancık'a yerleşmiş ve dönemin Osmanlı padişahı II. Mehmed'le görüşmüştür (Anonim, 2015:85). Ünü Osmanlı Devleti'nde yayıldığı için Anadolu'da Kayseri, Kalecik, Sandıklı ve Osmancık'ta

19 Kasım Baba Zaviyesi, 1826 tahribatıyla hayli küçülmüş olsa da 1890'larda tekrar faaliyete geçirilmiştir. EV. MH., no. 441/22; EV. MKT., no. 1209/99.

20 Makedonca'da ve bütün Slav dillerinde adı Tetovo, Arnavutça'da Tetovë olan Kalkandelen, Üsküp'ün 42 km. batısında, Şar dağları ile Suha Gora dağları arasında bulunan Polog vadisinde yer alır (Bkz. Aruçi, 2001:262).

Koyun Baba adını taşıyan tekkeler inşa edilmiştir.²¹

Kalkandelen'deki Koyun Baba Tekkesi, 1826 sonrası askerî amaçlar için kullanılmıştır. Burada bulunan dervişler uzaklaştırılarak 30 sekban askerinin ikametine tahsis edilmiştir (MAD., no. 9771, s. 8; no. 9772, s. 236).

28) Köprübaşı Tekkesi

Evliya Çelebi'nin bildirdiği Köprübaşı Tekkesi Niş şehrinde idi (Evliyâ, 2010a:188-189). Hakkında şimdilik başka bir kayda ulaşılamamıştır.

29) Köse İbrahim Ağa Tekkesi

Köse İbrahim Ağa Tekkesi, Girit'in Kandiye şehrinde Yüksek Tabya denilen yerdeydi. Evliya Çelebi, Bektaşî ve Kadiri dervişlerinin ortaklaşa bu tekkeyi kullandıklarını bildirmiştir. Tekkeye gelenlerin çok olduğu, sohbet ve zikir meclislerinin sık sık düzenlendiği de onun verdiği bilgi-

ler arasındadır (Evliyâ, 2011b:512). Hakkında şimdilik başka kayda ulaşılamamıştır.

30) Kurd Baba Tekkesi

Osmanlı Devleti'nin değişik yerlerinde, mesela Tire, Şuhut ve Biga'da Kurd Baba adıyla anılan tekkeler olmakla birlikte burada bahis konusu olan tekke, Rumeli'de Edirne'de Hünkâr Bahçesi önündedir (Evliyâ, 2006:269-270). Evliya Çelebi, küçük bir tekke olduğunu bildirmiş; ayrıntılı bir tasvir yapmamıştır. Hakkında şimdilik başkaca veriye ulaşılamamıştır.

31) Mahmud Baba Tekkesi

Edirne nahiyelerinden Ergene'de Hacı Bektaş Veli'nin dervişlerinden Mahmud Baba'nın tekke ve türbesi vardı. Tekkenin vakfı olmadığından XVII. yüzyılda dervişler kendilerine gelen yardımlarla geçiniyorlardı (Evliyâ, 2010a:171). Belgelerden tekkenin XIX. yüzyılda da faal olduğu anlaşılmaktadır (C.EV., no. 504/25495). Hakkında şimdilik başkaca kayda rastlanamamıştır.

32) Memi Şah Sultan/Memi Bey/ Memi Baba Tekkesi

Memi Şah Sultan Tekkesi, Sofya'ya yakın Manastır şehrinin Eğribucak köyünde idi ve ihtişamlı bir binaya sahipti. Evliya Çelebi, Memi Bey Tekkesi'ni Yanyalı Arslan Paşa'nın dedelerinden Zülfikar Bey'in (ö. 1696) hayratı arasında göstermektedir (Evliyâ, 2010b:313). Ancak Zülfikâr Bey,²²

21 Max Choublier, 1905 yılında Kalkandelen'deki Koyun Baba Tekkesi'ni ziyaret etmiştir. O tarihlerde Ali Baba şeyliğinde bir Bektaşî yapısı olduğu anlaşılmaktadır. "Kalkandelen Tekkesi'nde tam bir huzur havası vardı. Doğrusu bu sıralarda Makedonya ve Arnavutluk'ta böyle bir emniyet hissi duymak, pek nadir bir şeydi. Sararmış yaprakların örttüğü tekke bir huzur ve barış yuvası gibi, insanın hemen dikkatini çekiyordu. İçerideki binaları ve bostanın çevresini yüksek duvarlar çevreliyordu. Tek kapısının üzerinde bir balkon vardı. Girişin solunda minareli bir dairenin, toplantı ve dua salonu olarak kullanıldığını öğrendim. Bunun da karşısında, çimenlik ve gül bahçeleri ile bezenmiş bir düz alan vardı." demektedir (Bkz. 1969:24).

22 Hayatı için Bkz. Çolak, 2013:557-559.

Arslan Paşa'nın dedesi değil babası olmalıdır.

Evliya Çelebi, Rum'da böyle büyük bir binanın bulunmadığını yazmakta; tekkeyi özetle şöyle tasvir etmektedir: Tekkenin bir köşesinde, büyük bir kubbe içinde Memi Şah Sultan'ın türbesi vardı. Mezarın etrafında Memi Şah Sultan'a ait büyük bir kaşık, seccade, hırka, tac, alem, kudüm, zil ve defler bulunuyordu. Türbenin hizmetçileri güzel kokular sürerek ve "ûdlar" yakarak burayı sürekli neşelendirip, gelen ziyaretçilere hizmet ederlerdi. Bu büyük tekkenin en önemli bölümlerinden biri dervişlerin muhabbet yeri olan fukara meydanı, yani "tekyegâh-ı mihmân-ı saraylar"dı. Bu meydanın etrafı dolaplar ve her bir dolabın önü derviş postları ile döşenmişti. Buradaki her derviş bir ilimle meşgul olup, kimi kaşık, kimi zerdeste, kimi ise keşkül yapardı. Ayrıca bu meydanda çok gösterişli, altın gibi parlayan şamdan, kandil ve çerağlar mevcuttu. Adı geçen meydanın dışında ayrı bir meydan daha vardı ki buradaki "Keykavus mutfak" zikre değerdi. Zira kubbeli ocağında çorba kazanlarının daima kaynadığı ve tekke kurulduğundan beri ateşten inmediği bu büyük mutfakta, kuş sütüne varıncaya kadar her türlü yiyecek ve içecek bulunan bir de kiler yer almaktaydı. Tekkenin bu imkânları sayesinde gelen ve gidene, sofralar kurulup yemekler ikram edilmekteydi. Bütün bu özellikleriyle Memi Şah Sultan Tekkesi'nin Rum diyarında benzeri yoktu. Bu tekkenin benzeri ancak Horasan'daki İmam Rıza Tekkesi olabilirdi (Evliyâ, 2010b:313-314; 2011b:84).

Hızır Dede 1661 yılında tekkede şeyh bulunuyordu. Bununla birlikte tekkenin Ehl-i Sünnet 70-80 kadar dervişi olup, bunlar beş vakit namazlarını terk etmemekte, ilim ve riyazetle meşgul olmaktaydılar. Evliya'nın övgüyle bahsettiği bu dervişler, dünya lezzetlerinden vazgeçip ahiret ahvaline vakıf, mertebe-i hak olmuş; tekkede kimi mihmandar, kimi meydandar, her biri bir işe memur kişilerdi (Evliyâ, 2010b:313). Evliya tekkeye iki defa gelmiş, bunlardan birinde bir gece misafir kalmıştı. Ramazan ayına rast gelen ikinci gelişinde dervişler onu çok hoş karşılamışlar; can sohbetleri edip "gülbang-ı Muhammedî" çektikten sonra def, kudüm ve nekkareler eşliğinde zenzem ve demler ikram etmişler; Evliya burada kalmaktan büyük bir haz duymuştur.

Memi Bey Tekkesi 1826'da kapatılıp, şeyh ve dervişleri tekkeden çıkartılmış; Bektaşî alametleri ortadan kaldırılmıştır (MAD., no. 9772, s. 107).

33) Muharrem Baba Sultan Tekkesi

Evliya Çelebi, Dobruca bölgesinde Mankaliye limanının batısında, bahçeler yakınında Muharrem Baba Sultan'ın küçük bir tekke ve türbesinin olduğunu bildirmiştir. Kentin yüksek ve ormanlık bir yerinde olan bu tekkeye cümle "pîr u cüvân" ve "mahbub u âşıkân" gelip burada can sohbeti ederlermiş (Evliyâ, 2006:201). Tekke ile ilgili şimdilik başka bir kayda ulaşılamamıştır.

34) Muhyiddin Baba Tekkesi

Kırkkilise'nin Sarı Danişment köyünde XVII. yüzyılda Muhyiddin Baba'nın mamur bir türbesinin yanında irfan ehli pek çok Bektaşî'nin ikamet ettiği (Evliyâ, 2010c:70), iki meydan odası, altı ambarı, altı odası ile mutfak, ahır ve samanlıktan meydana gelen tekkesi vardı.²³ XVI. yüzyılda inşa edilmiş olması muhtemeldir.

Evliya Çelebi, Muhyiddin Baba'yı "Tarîk-i Âl-i Abâ-yı Bektaşîyândan bir ulu sultandır" sözleriyle anmıştır. Ancak XVI-II. yüzyılda bu tekke tam bir Bektaşî-Nakşî rekabetine sahne olmuştur. 1730 yılında Seyyid Süleyman Halife üzerinde bulunan beş-altı tekkeye kanaat etmeyip hile ile Muhyiddin Baba Tekkesi'nin de bir Nakşî tekkesi olduğunu iddia ederek kendi üzerine kaydettirmiş; buradaki Bektaşî dervişlerini uzaklaştırmıştır. Yapılan araştırmada Osman Baba tarafından kurulan bu tekkenin 200 yıldır Bektaşî şeyhlerinin yönetiminde olduğu anlaşılmış; şeyhlik görevi Bektaşî Derviş Ali Dede'ye iade edilmiştir (VGM.A., no. 2057, s. 70).

Nakşîlerle Bektaşîler, tekkeyi ellerinde tutmak için mücadeleye devam etmişler, Seyyid Süleyman Halife, tekkeyi Haziran 1758'de tekrar kendi üzerine almıştır. İddiasına göre Nakşî tarikatından Osman Baba bu tekkede şeyhlik yapmış; onun vefatından sonra tekke yine aynı tarikattan Mehmed Efendi'ye geçmiş; bu durumda Seyyid

Süleyman'dan önce Muhyiddin Baba Tekkesi en az 80 yıl Nakşî şeyhlerin idaresinde kalmıştır. Konu mahkemeye intikal etmiş ve tekkenin Bektaşîlere ait olduğuna dair bir kayıt bulunamayınca tekkeden Bektaşîler uzaklaştırılmıştır (VGM.A., no. 2057, s. 73).

Bununla birlikte Bektaşîlere tekke şeyhliği yeniden iade edilmiş olacak ki bir nesil sonra bu mücadele tekrar gün yüzüne çıkmıştır. Bu defa Bektaşî Derviş Ali Dede'nin vefatıyla oğlu Derviş Mustafa tekke şeyhliğine getirildiğinden tekkeden el etek çekmek durumunda kalan Seyyid Süleyman'ın evlatları mahkemeye başvurmuştur (VGM.A., no. 2057, s. 29). Her ne kadar Derviş Ali Dede'nin oğlu Derviş Mustafa şeyh tayin edilmişse de bir süre sonra durum anlaşılacak Seyyid Süleyman'ın vârisleri olan iki oğlu müştereken göreve getirilmişlerdir (VGM.A., no. 669, s. 93). Bu şekilde uzun yıllar süren çekişme Bektaşîlerin tekkeye hâkim olmalarıyla sonuçlanmıştır. 1782 yılında Seyyid Süleyman'ın vârisleri tekkeden tamamen uzaklaştırılıp burası Bektaşî Derviş Ali Dede'nin soyundan gelen kişilerin yönetimine bırakılmıştır (VGM.A., no. 669, s. 91, 101, 130; no. 675, s. 192; no. 681, s. 118).

Muhyiddin Baba Tekkesi, 1826'da kapatılmış; iki meydan odası yıktırılırken türbe mahalli bırakılıp Nakşî tarikatından Şeyh Davud Efendi türbedar olarak görevlendirilmiştir (MAD., no. 9776, s. 212). Ayrıca tekkenin 38 dönüm arazisi, altı ambarı, altı odası, mutfak, ahır ve samanlık gibi ek-

²³ Müştemilat için Bkz. MAD, no. 9732, s. 79, 99; no. 9771, s. 47; no. 9773, s. 277; no. 8248, s. 11, 21.

lentileri müsadere edilmiş; bu emlak, açık artırmayla 3.000 kuruş peşinat ve yıllık 25 kuruş vermek üzere Sarı Danişment köyünden Hüseyin oğlu Hacı Mehmed isimli kişiye satılmıştır (MAD., no. 9732, s. 79, 99; no. 9771, s. 47; no. 9773, s. 277; no. 8248, s.11, 21). 1833 yılında ise Şeyh Davud Efendi, Muhyiddin Baba Tekkesi'ne bağlı bağ, bahçe ve mezra ile aynı bölgede yer alan Hacı Baba Tekkesi'nin dört oda, iki ahır, sekiz dönüm çayır, 75 dönüm tarla, üç dönüm bağ ve 50 dönüm korusunu icap eden vergiyi ödemek kaydıyla Edirne'de Sevindik Fakih Mahallesi'nde ihya ettiği Nakşi tekkesine bağlamıştır (C.EV., no. 504/25491; EV.MKT., no. 1919/52, no. 1919/80, no. 3438/63).

35) Murad Reis Tekkesi

Murad Reis Tekkesi, Rodos adasında kale haricinde Kumburnu diye anılan mahaldeydi. Akdeniz'de önemli hizmetlerde bulunan Gazi Murad Reis (ö. 1609), Cezayir-i Garb Kaptanı ve Şerşel Sancakbeyi olarak görev yapmış; I. Ahmed'in emriyle Mora Sancakbeyliği'ne tayin olunmuş; vasiyeti üzerine vefatından sonra Rodos'a defnedilmiştir (Acıpınar, 2015:522-542). Ebubekir Paşa tarafından 1622'de Gazi Murad Reis'in anısına cami ve imaretle birlikte bu tekke ve türbe inşa ettirilmiştir. Tekke ve cami zamanla harap olmuş; Rodos mutasarrıfı Hasan Bey tarafından 1708'de yeniden inşa ve ihya edilmiştir (EV. HMH. d., no. 7903).

Murad Reis Tekkesi'ni Evliya Çelebi 1660'da ziyaret etmiş; Murad Reis'in kab-

rinin yeşil bir örtü ile örtüldüğünü, türbesinde çıra, alem, post ve çeşitli seccadelerin olduğunu, her yerden bu tekkeye yardımlar geldiğini bildirmiştir. Kadirga limanının uç kısmında yer alan tekke, bağlık ve gülistanlık bir kumsalda olup burada çok lezzetli üzümler yetiştirilmekteydi (Evliyâ, 2011c:131).

Murad Reis Tekkesi'nin faaliyetlerini aralıksız sürdürdüğü arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Türbedar, imam, hatip ve tekkenişin atama kayıtları mevcuttur (HAT, no. 1463/118, no. 1514/11; C. EV., no. 156/7780, no. 273/13950, no. 343/17423).²⁴ 1826 olaylarını zarar görmeden atlatan tekelerdendir.

36) Musa Baba Tekkesi

Bulgaristan'ın Deliorman bölgesinde kaynaklarda Musa Baba adıyla anılan iki ayrı tekke mevcuttur. Bunlardan biri Razgrad kenti yakınlarındaki Tsirkvino köyünde; diğeri Novi Pazar/Yenipazar kentine bağlı İzbul köyünün kuzeyindeki ormanlık alanda inşa edilmiştir.

Tsirkvino köyündeki Musa Baba Tekkesi'nin inşa tarihi tespit edilememiştir. Günümüzde mevcut olmayan bu tekke,²⁵

24 Hacı İshak Efendi'nin 1852-1878 arası türbedar ve postnişin olarak görev yaptığı (A. MKT. DV., no. 54/99; ŞD, no. 97/29); 1884'de manzumenin kapsamlı bir tamirattan geçirildiği (MF. MKT., no. 968/80); 1909'da da Abdullah Efendi'nin vefatıyla Mehmed Emin Efendi'nin şeyh olarak tayin edildiği tespit edilmektedir (DH. MKT., no. 2795/12; EV. MKT. CHT., no. 866/1).

25 Hristiyanlar tarafından da Aziz Simeon'un mezarı

üç meydan odası, bir hane, bir mutfak, bir samanlık, bir ahır, bir ekmeklik, bir kiler ve bir ambardan oluşmaktaydı.

Musa Baba Tekkesi'nin malları 1826'da müsadere edilerek Bektaşilerin faaliyetlerine son verilmiş; Bektaşi müritleri buradan uzaklaştırılmış, sadece türbe mahalli bırakılmıştır (MAD, no. 9771, s. 20; C.EV., no. 651/32819). Tekke, emlak ve hayvan varlıkları açısından zengindir. Yedi sığır, beş boğa, dört öküz, 10 kısrak, dört tay, iki at ile bir dönüm bağ, 500 dönüm koru, 120 dönüm tarlası devlet tarafından zapt edilmiş; 1369 kilogram yiyeceğine el konulmuştur (MAD, no. 9771, s. 12, 13, 20).²⁶

37) Musa Baba Tekkesi

Yenipazar'daki Musa Baba Tekkesi'nin inşa tarihi tespit edilememiştir. Tekke bir meydan odası, 10 hane, bir ahır, bir mutfak, üç ambar, bir türbe, bir cami yeri ve taş bir çeşmeden meydana geliyordu. Günümüze türbe ile çeşme kalmıştır. Hakkında ulaşılabilen ilk belge 1199/1785 tarihli olup bu, Abdi Baba'nın vefatıyla boş kalan zaviyedarlığa Seyyid Mehmed'in görevlendirilmesi hakkındadır (AE. SABH. I., no. 289/19441).

Musa Baba Tekkesi eşya, emlak ve hayvan varlıkları açısından zengindir. Türbe ve cami mahalli bırakılarak tekke yıktırılmıştır. 170 dönüm tarla, altı dönüm bağ, yedi

değirmen, 110 koyun, altı koç, 25 toklu, 295 keçi, iki manda, 16 tosun, iki inek, 10 katır, dokuz öküz, bir boğa, 22 at, beş tay ile 2293 kilogram yiyeceğe devlet tarafından el konulmuştur. Senelik gelirlerinden 125 kuruşu kaza merkezinde bulunan mektebin hocalarına ayrılmıştır (MAD, no. 9771, s. 13; no. 9772, s. 262; no. 9774, s. 46).²⁷

38) Mustafa Baba / Büyükbaşlı Dede Zaviyesi

Mustafa Baba/Büyükbaşlı Dede Zaviyesi, Üsküp'te idi. Hakkında şimdilik ulaşılabilen ilk kayıt 29 Safer 1233 / 08 Ocak 1818 tarihli olup zaviyedar ataması ile ilgilidir (C.EV., no. 182/9094). 1826'da bu zaviye bakımsız bir halde olup, Bektaşi tekkelerinin kapatılması emri gelince Kırçova Kazası ayanı Veliyüddin Bey tarafından yıktırılmış; içinde bulunan beş altı derviş uzaklaştırılmıştır (C. AS., no. 203/8714).

39) Mustafa Dede Zaviyesi

Mustafa Dede Zaviyesi, bugünkü Arnavutluk'un orta kesiminde Shkumbin vadisinde bulunan İlbasan'da idi. Hacılar Çeşmesi mevkiinde olan bu Bektaşi tekkesine 29 Şaban 1226 / 18 Eylül 1811 tarihinde zaviyedar tayin edildiği görülmektedir (C.EV., no. 176/8760). Tepedenlenli Ali Paşa'nın müsaadesiyle yaptırılan zaviyenin yıktırılması için izin istendiği 29 Cemaziyelahir 1242 / 28 Ocak 1827 (C.EV., no. 216/10764) ve 29 Receb 1242 / 26 Şu-

kabul edilerek ziyaret edilmiştir (Acar, 1999:63).

26 Tekkenin 1894'te tekrar faaliyete geçirildiği belgelerden anlaşılmaktadır (EV. MH., no. 1629/42; no. 1781/71).

27 Yenipazar'daki Musa Baba Tekkesi de 1890'larda tekrar faaliyete geçen yapılarıdır (EV. MH., no. 1700/47).

bat 1827 tarihli belgelerden anlaşılmaktadır (C.EV., no. 383/19414). 22 Ramazan 1247 / 24 Şubat 1832 tarihli bir hatt-ı hümayun, yıktırılan İlbasan Kalesi'nin hendek ve arsaları ile Mustafa Dede Zaviyesi'nin bağ ve sair mülkünün müzayede ile taliplilere verilip gereken mülknamelerin hazırlanması hakkındadır (HAT, no. 432/21953). Bununla birlikte zaviye 1255/1840'ta bile faaldir. Bektaşî dervişlerinden İbrahim Dede ve ekibinin hukuka aykırı hareketler içine girdikleri hatta cinayet işledikleri; bu nedenle zaviyenin kapatılarak suçluların yakalanması gerektiği yönünde bir zaptiye kaydı mevcuttur (C.ZB., no. 35/1717).

40) Mustafa Dede Sultan Tekkesi

Mustafa Dede Sultan Tekkesi, günümüzde Kosova'nın kuzeyinde Mitroviça adıyla bilinen Rusçuk'a bağlı İlhan köyündeydi. Evliya Çelebi, pek geliri olmamasına rağmen çok sayıda dervişin burada ikamet ettiklerine ve devlete bağlı olduklarına dikkat çekmiştir (Evliyâ, 2010b:547). Hakkında şimdilik başka kayıt bulunamamıştır.

41) Nasibî Tahir Baba Tekkesi

Nasibî Tahir Baba Tekkesi, 1781'de Nasibi Tahir Baba (ö. 1835) tarafından Yan-ya Vilayeti'nin Berat Sancağı'na bağlı bir köy olan Fraşiri/Fraşeri'de kurulmuştur. Fars'ta öğrenimini tamamlayan Tahir Baba bu tekke ile bölgedeki Bektaşiliğin yayılmasında önemli bir rol oynamıştır.²⁸ Hasluck,

Nasibî Tahir Baba'nın asıl adının Muharrem olduğunu; Hacı Bektaş Tekkesi'ne gittiğinde kapıların kendiliğinden ona açılmasıyla şeyh tarafından keramet addedilerek "bu senin nasibindir" dendiğini; tekkenin 1914'te bir yangınla yok olduğunu bildirmektedir (2012:61).

42) Osman Baba Tekkesi / Sultan Osman Baba / Osman Baba Zaviyesi

Osman Baba Zaviyesi, Çirmen Livası sınırları içindeki Uzuncaabad-ı Hasköy kazasında İlyasça köyünün Tekkeköy mahallesinde idi. 1378-1478 yılları arasında yaşadığı kabul edilen (Ocak, 1983:16; Şahin, 2007:6-8) Otman Baba'nın Osman Baba ile ayrı kişiler olduğunu A. Kayapınar ve L. Kayapınar, zaviyeleri lokalize edip tahrir defterlerinin verilerini de değerlendirerek netleştirmiştir (2010:97-128).

Evliya Çelebi yaklaşık 20 yıl arayla gerçekleştirdiği iki ayrı seyahatinde Osman Baba Zaviyesi'nden söz etmektedir. 1652'deki ziyaretinde bu tarikat yapısı, Hasköy'ün Akyazı mevkiinde Hacı Hüseyin Kışlası'nda olup o dönemde dağlar arasında, düz bir zeminde, etrafı çok sık korular ile çevrilmiş yeşillikler içerisinde

de düzenlenmiştir. 1880-1910 yılları arasında Arnavutçayı korumak için Arnavutça kitap dağıtarak ve okullar açarak Permet, Skrapar, Kolonye bölgelerinde dervişlerin de katılımıyla Osmanlı'ya karşı milliyetçi çetelere destek vermiştir. 1914 yılında Yunanlar tarafından yakılmış; 1923'te tekrar inşa edildiyse de 1967'de kapatılarak yıkılmıştır (Norris, 1993:162; Schmitt, 2010:39).

28 Tekke, Arnavutluk tarihinde önemli bir yere sahiptir. Arnavutluk Milliyetçi Hareketi'nin ilk toplantısı Mayıs 1878'de Aluşî Baba yönetiminde bu tekke-

(Evliyâ, 2006:236). 1671’de gerçekleştirdiği ikinci seyahatte ise İlyasça köyünde bulunan ve tahrir kayıtlarında Osman Baba olarak geçen zaviyeyi ziyaret etmiştir (Evliyâ, 2011b:344) ki bu çalışmada bahsedilecek olan yapı da budur. Osman Baba (ö. 1411?), Seyyid Ali oğlu Seyyid Hüsameddin’in oğludur.

II. Bayezid tarafından verilen hükümden, Osman Baba Zaviyesi’nin II. Mehmed döneminde faal olduğu anlaşılmaktadır (TT. d., no. 50, s. 130). Ancak o zaman Osman Baba “merhum” olarak zikredildiğinden tekkenin inşasını II. Mehmed’den önce sine tarihlendirmek mümkündür. Nitekim türbenin 1411 tarihli kitabesi de bu fikri güçlendirmektedir.²⁹

Evliya’nın verdiği bilgilere göre etrafı duvarla çevrili olan tekkenin, kaleyi ve sanki padişah sarayını andıran büyük ve kagir binası vardı. Tekke meydan odası, mihmanhâne, Keykavus mutfak, kiler, Kamberî ahırlar, ambarlar ve mahzenler ile genişletilmişti. Ayrıca cami, mescit, mektep, hamam, derviş hücreleri ve misafirler için mihmansaraylar ilave edilmiş olup bu eklentiler pek çok eşyayla donatılmıştı. Buranın bahçesi ise büyük bir “bağ-ı İremistan” olup havuz, fıskiye, şadırvan ve pek çok çeşmenin yer aldığı cirid meydan-

lı avlusuyla büyük bir hânkahtı. Ali Baba şeyh olarak bulunuyordu. Dervişlere karşı sevgi besleyen II. Bayezid tekkenin meydana büyük bir kasr inşa ettirmişti. Kasrın karşısında 500-600 kadar derviş alabilecek büyüklükte bir kış meydanı vardı. Yahya Paşaoğlu Mehmed Bey tarafından bu meydanın hemen bitişiğinde bir bahar meydanı inşa ettirilmişti (Evliyâ, 2011b:341-343).

Evliya Çelebi’nin Hasköy’deki Osman Baba Tekkesi’nin görkemi ile ilgili verdiği bilgilerin doğruluğu Osmanlı Tahrir Defterleri’ndeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. XVI. yüzyılda bu tekkenin çok sayıda değirmen, bahçe, hayvan ve eşyaları mevcuttur (TT.d., no. 50, s. 130-131; no. 370, s. 341; no. 385, s. 365-367; no. 521, s. 445-446.). Tekkede yaklaşık 70 derviş barınmaktadır (TT.d., no. 370, s. 341; no. 385, s. 365-367).

Osman Baba Zaviyesi XVIII. yüzyılda da faaldir. 12 Şevval 1132 / 17 Ağustos 1720 tarihli belge zaviyedar tayini hakkındadır (C.EV., no. 374/18966). 19 Rebiyülevvel 1143 / 02 Ekim 1730’da Edirne Kadısı Abdülvahhab’ın ilamı ile Ebubekir zaviyedar olarak görevlendirilmiştir (AE.SAMD. III., no. 42/4127). 1210/1796’da Hacı Bektaş evladından Abdüllatif Efendi zaviyedarlığa Ali Baba’nın tayini için bir arz göndermiştir (AE. SSLM. III., no. 35/1976).

Tamiratla ilgili bir buyrukduda yapının adı “Sultan Osman Baba Zaviyesi” olarak geçmektedir. 29 Zilhicce 1138 / 28 Ağustos 1726 tarihli bu kayıt, zaviye fukaralarının arzuhalini içermektedir. Zaviyenin eskiden beri büyük bir meydanı ve kubbeli bir ca-

29 Kitabede Osman Baba “Atman” şeklinde yazılmıştır. 1515’ten itibaren Osmanlı kayıtlarında Osman şeklinde zikredilecektir. Atman isminin zamanla Osman’a dönüştüğü anlaşılmaktadır. Bu durum, Bektaşî grupları arasında çok az kullanılan Osman isminin bir Bektaşî babası için kullanılmasını da açıklamaktadır (Bkz. Kayapınar; Kayapınar, 2010:112).

misı olup zamanla harap olmuştur. Tamirata ihtiyaç büyük olup zaviyenin hesap nazırı Şeyh Gülşeni Hasan Efendi tarafından gereken incelemenin yapılması ve kurşunun satın alınması için izin istenmiştir (AE. SAMD.III, no. 10/930).

Osman Baba Zaviyesi, daha kuruluşundan itibaren bazı vergilerden muaf idi. "Tarikat-ı Bektâşîyye'den Osman Baba Zaviyesi"ne ait koyunlardan II. Mehmed döneminden beri ağnam ve yapağı vergisi alınmadığı 25 Cemaziyelahir 1216/02 Kasım 1801 tarihli kayıta da bildirilmektedir (C.EV., no. 429/21747).

Bir defter-i hakanî kaydının sureti ise 12 Cemaziyevvel 1217/10 Eylül 1802 tarihli olup yapıdan tekke olarak bahsedilmekte; kuruluşu ve muafiyetleri hakkında bilgi verilmektedir. O tarihte zaviyede 34 Bektaşî dervişi ikamet etmekte olup dört değirmen, 12 dönüm bağçe, iki dönüm zemin bunların tasarrufundaydı. 30 müd buğday ve 10 müd arpa gelirleri olup çevredeki üç köyden toplam 5370 kuruş vergi geliri elde ediliyordu. Çelebi Osman Yaylağı diye de bilinen Kulağuz Yaylası,³⁰ II. Selim (1566-1574) zamanından beri Osman Baba Tekkesi'nin vakfıydı. Burada tekkenin

koyun ve sığırları otlatılıp salınmakta olup başkalarının müdahalesi yasaktı. Yaylağın bazı mahallerini Dolaşdır ve Susuz köylerinin ahalisi öşür vermek şartıyla ekip dikmekteydi. Ancak son birkaç senedir ziraat eyledikleri mahsulün öşrünü vermedikleri gibi yaylağın tamamını zaptetme sevdasına düşmüşlerdi. Tekkenin koyun ve sığırları otlatılmaktan menedilince telef olacakları aşikârdı. Dervişlerle yoldan gelip geçen misafirlerin ve fukaranın karnını doyurmak imkânsız hale geleceğinden tekke boş kalacaktı. Bunun için Muharrem Çelebi oğlu Hızır Çelebi tarafından yaylağın yeniden Osman Baba Tekkesi Vakfı'na bağlanması istenmiştir. Ayrıca tekkenin bağ, bahçe ve sair mahsullerinden aşar ve rüsum; koyunlarından ağnam ve celebkeşan vergilerinin alınması öteden beri yasak olduğu halde bazı tahsildarlar bu vergileri isteyerek dervişleri rencide etmiştir. Bu hususta da yeniden bir belge düzenlenmesi merkezden talep edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucu tekke şeyhinin her iki isteği de uygun görülüp yaylağa müdahale ve vergi talebi yasaklanmıştır (C.EV., no. 129/6418).

Osman Baba Zaviyesi hakkında ilga öncesi ulaşılabilen son kayıt 17 Ramazan 1230/23 Ağustos 1815 tarihli olup zaviyedarlığa Derviş Ahmed getirilmiştir (C.EV., no. 448/22669).

İlga sonrası Osman Baba Zaviyesi kapatılırken 17 Bektaşî dervişi de Bursa'ya sürgün edildi (BEO. AYN.d, no. 14, s. 186). Tekkenin 680 dönüm tarla, dokuz dönüm

30 Yaylak'ın sınırları da belgede belirtilmiştir: "kaza-i mezbûreye tâbi Dolaşdır/Zolaştır nâm karye kurunda vâki Kılıçburnu ve Gövez-kilise andan Endazgediği'ne andan Küçük-arazi başına andan Balıklıdere andan Üçcevizler yanında Katran-çukuru'na andan dik yukarısı Kireç-kuyusu Gediği'ne andan Derin-dere'ye andan Değirmenderesi'ne andan Gövez Kilise'ye malume'l-hudud yaylak..."

çayır, 50 dönüm kuru, 12 dönüm bağ ve dokuz değirmeni devlet tarafından zapt edildi (MAD., no. 9732, s. 100; no. 9771, s. 42). Müsadere edilen küçük ve büyükbaş hayvanları 72.860 kuruşa satıldı (MAD., no. 9771, s. 42). Emlakinin büyük bir kısmı kaza müftüsü Seyyid Ali Vehbi Efendi tarafından 10.500 kuruşa alındı (MAD., no. 9773, s. 283). Osman Baba'nın türbesi ile tekkeye bağlı Malkoç Bey'in bina ettirdiği cami Bektaşilerden alınarak Cafer Halife'nin yönetimine bırakıldı. Tekke de sıbyan mektebine dönüştürüldü (MAD., no. 9732, s. 76; no. 9771, s. 42, 107).

43) Pirepol Tekkesi

Hersek'in Pirepol kasabasında Evliya Çelebi'nin ismini belirtmediği bir Bektaşî tekkesi vardı (Evliyâ, 2010c:249, 256). Hakkında şimdilik başka kayda ulaşılamamıştır.

44) Pravadı Tekkesi

Evliya Çelebi, Dobruca bölgesinde Pravadı'da görenleri hayran bırakan, bağlar ve bahçeler içinde bir Bektaşî tekkesi bulunduğunu; ancak I. Ahmed zamanında Vezir Nazif Paşa tarafından yıktırıldığını, kalıntılarının halen görülebildiğini bildirmiştir (Evliyâ, 2006:177).

45) Piri Baba Zaviyesi

Piri Baba Zaviyesi, Rumeli Eyaleti Cumanazarı Nahiyesi'nde idi. Hakkında ulaşılabilen ilk kayıt 29 Cemaziyelevvel 1179/13 Kasım 1765 tarihli olup zaviyedarlık göre-

vinin Derviş Ali'den İsmail Halife'ye devredildiğini bildirir (C.EV., no. 388/19690). İlga sonrası kapatılan zaviyelerdendir. 1798 dönüm arazisine, 181 hayvana (MAD., no. 9731, s. 410-411) ve 1140 kilogram yiyeceğine devlet tarafından el konulmuştur (MAD., no. 9771, s. 13).³¹

46) Priştâ Tekkesi

Yanya Vilayeti Berat Sancağı³² sınırları içindeki Iskarapar Kazası'nın Priştâ köyünde bir Bektaşî tekkesi vardı. Tahir Baba tarafından 1810'da Fraşiri Tekkesi'nin bir kolu olarak kurulmuştu. Arnavutluk tekke-lerinin zenginlerindendi (Hasluck, 1929:544; Swire, 1937:257-259).³³

47) Priştine Tekkesi

Priştine Tekkesi, XVIII. yüzyılın sonlarında Baba Recep isminde Arnavutluk'tan gelen bir Bektaşî babası tarafından Piri Nâzır Camii avlusunda yaptırılmıştır. XIX. yüzyılda hem tekke hem medrese olarak

31 Piri Baba Zaviyesi, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Hacı Hasan Baba tarafından yeniden inşa ettirilmiş (EV. MKT. CHT., no. 258/22) ve zamanla gayet mürhum hale gelerek XX. yüzyıl başlarında dokuz-on Bektaşî dervîşi barındırmıştır (Hasluck, 2012:47).

32 Berat, "Arnavud Belgradı" olarak da geçer.

33 Tekkenin 1826 sonrası da faaliyette kaldığı anlaşılmaktadır. 23 Mart 1904 tarihli Dahiliye ve 04 Mayıs 1905 tarihli Meşihat kayıtlarında, Bektaşî tekkelерinin postnişinleri vefat ettikçe yerlerine hal ve hareketi İslam'a uygun olmayan kimselerin geçmesinin önlenmesi gerektiğinden bahisle Priştâ Tekkesi'ne tayini düşünülen Derviş Nabi'nin tahkik ettirilmesi ve şeriatı uymayan bir hali varsa sürgün edilmesi istenmektedir (DH.MKT., no. 833/15; BEO, no. 2567/192460, no. 2602/195080).

faaliyet göstermiştir (İzeti, 2014:240). Günümüzde cami ve türbe ayakta olup ziyarete açıktır.³⁴

48) Sefer Şah Sultan Tekkesi

Edirne’de Mihal Bey Köprüsü üzerinde Sefer Şah Sultan’ın türbesi ve tekkesi bulunuyordu. Evliya’ya göre buralar duaların makbul olduğu, kibar-ı evliyanın üçünün bir araya geldiği yerlerdendi ki ancak itikadı temiz olanlar bu hakikati anlayabilirdi (Evliyâ, 2006:260, 269).

49) Selahaddin Baba Zaviyesi

Vidin Kalesi arkasında bulunan Selahaddin Baba Zaviyesi’nin inşa tarihi tespit edilememiştir. Vidin’deki 12 dükkânın zaviye müsakkafatından olduğu; ilga sonrası bunlardan altı bakkal ve bir ekmekçi dükkânının gelirlerinin Vidin’deki Asakir-i Mansure-i Muhammediye kışlasına yakın olan Yahya Paşa Camii’nde askerleri savaşa hazırlamak için salı ve cuma günlerinde Siyer-i Kebir; diğer vakitlerde de askerlere ve yöre ahalisine “Birgivi Şerhi” ile “İlmühaber” okutturmak üzere tayin edilen Ömer adlı bir şahsa şart ve tayin edildiği kayıtlıdır (MAD., no. 9772, s. 148).

Bektaşî tekkelerinde bulunan evrak ve kitapların bazıları yakılarak imha edilirken bazıları satılmış veya kütüphanelere nakledilmiştir. Selahaddin Baba Zaviyesi’nde

de ortaya çıkan iki Kur’an ile 31 cilt kitabın bölge ileri gelenlerinin ricası üzerine Vidin Kalesi’ndeki kütüphaneye nakledildiği anlaşılmaktadır (MAD., no. 9771, s. 6; no. 9772, s. 148).

İlga sonrası tekkelerdeki değerli eşyalar satılarak elde edilen gelir hazineye aktarılmıştır. Selahaddin Baba Zaviyesi’nin müsadere edilen 460 kilogram bakırı, Vidin Kalesi cephaneliğine konulmuştur (MAD., no. 9771, s. 6; no. 9772, s. 148).

Selahaddin Baba Zaviyesi’nin yıkılmadığı, bir süre Nakşi tarikatına devredildiği, daha sonra faaliyetlerine devam ettiği kayıtlardan anlaşılmaktadır (Maden, 2013:255, 384).

50) Şişko Mehmed Efendi Zaviyesi

Banisi ve inşa tarihi hakkında bilgiye ulaşılamayan Şişko Mehmed Efendi Zaviyesi, Tırhala’da idi. 1826 öncesi mevcut ve faal olduğu, II. Mahmud zamanında kapatıldığı, 1850’ten itibaren Rufai tarikatına devredildiği ve 1882 sonrası yeniden Bektaşî şeyhlerinin idaresine bırakıldığı kaynaklardan anlaşılmaktadır³⁵.

51) Tohum Baba Tekkesi

Eski Zağra’da Küçük Hamam önünde Tohum Baba Tekkesi adı ile bilinen bir tarikat yapısı mevcuttu (Evliyâ, 2006:215). Tek-

34 Türbede Vezir Piri Nazır’ın veya Baba Receb’le İsa Dede’nin yattığına inanılır. Sırplar ise caminin avlusunda Stefan Lazar Hrebeljanović’in gömülü olduğunu kabul ederler ve Vidovdan Bayramı’nda orada mum yakarlar.

35 Bu yönde farklı fonlarda kayıtlar mevcuttur. A. MKT. DV., no. 26/69; A. MKT. MHM., no. 19/56; A. MKT. MVL., no. 66/61; A.MKT.UM., no. 122/60, 129/94, 265/16; İ. DH., no. 210/12158; HR. MKT., no. 64/47; MVL, no. 338/15.

kenin XVIII. ve XIX. yüzyıllarda durumuyla ilgili bir kayda ulaşılamamıştır.

52) Veli Dede Zaviyesi/Şeyh Veliyullah Tekkesi

Veli Dede Zaviyesi, Selanik Vilayeti'ne bağlı Serez'de idi.³⁶ Zaviyenin 1860'da dahi faal olduğu anlaşılmaktadır. Zaviyenin şeyhine dair şikâyet içeren bir belgede, Serez'deki Bektaşilerin kızlarını Hristiyanlarla evlendirdiğinden bahsedilmekte ve bu uygulamanın yasaklanması emredilmektedir (A.MKT.UM., no. 482/44).

53) Veli Paşa Tekkesi

Veli Paşa Tekkesi, Resmo Kalesi dışında mesire yerinde ve bağlar içerisinde idi. Bektaşiliği Girit'e getiren zatın Horasanizade Derviş Ali Dede olduğu, 1645'te kafilesıyla birlikte adaya giderek Hanya ve Resmo'nun zaptı sırasında orduda bulunduğu ve Vani adlı köyde geçici bir dergâh kurarak 1647'de âyine başladığı belirtilmektedir (Köprülü, 1980:43-45). Evliya Çelebi tarafından 1667'de adaya gerçekleştirilen seyahatte Veli Paşa Tekkesi de ziyaret edilmiştir. Dolayısıyla inşasını 1647-1667 arasında aramak gerekir. Veli Paşa'nın tekkeyle birlikte cami ve mektep de inşa ettirdiği; ayrıca evladiyet üzere vakıf kurduğu tespit olunmaktadır.³⁷

³⁶ Serez'in Osmanlı resmî kayıtlarındaki yazılışı daha çok "Siroz" olarak geçer. Selânik Vilâyeti'ne bağlı bir sancağın merkez kazâsı idi.

³⁷ Vakıfla ilgili BOA'daki kayıtlar için Bkz. C.MF., no. 146/7295; C.EV., no. 330/16788, no. 342/17362, no. 389/19737, no. 526/26581, no. 657/33139.

Girit genelinde yeterli cami bulunmadığı, ahalinin çoğunluğunun Bektaşî olduğu 07 Zilkade 1242/02 Haziran 1827 tarihli hatt-ı hümayunda belirtilip Kandiye haricinde bütün tekkelerin camiye çevrilip Bektaşîlerin kovulması emredilmektedir (HAT, no. 293/17474). 02 Rebiyülevvel 1243/23 Eylül 1827 tarihli adliye kaydında aynı emrin tekrarlandığı görülmektedir (C.ADL., no. 20/1219). Ancak Veli Paşa Camii ile birlikte tekkenin de faaliyette kaldığı, kapatılmayıp hatta tekke şeyhinin elindeki beratı kaybetmesi nedeniyle 1848'de yenilendiği görülmektedir (C.EV., no. 146/7299).

Veli Paşa Tekkesi günümüzde mevcut olmayıp cami bölümü ise harap haldedir.

54) Yahyapaşîç Mehmed Paşa Tekkesi

Yahyapaşazade Malkoçoğlu Mehmed Bey (ö. 1570) tarafından XVI. yüzyılda Belgrad'da bir Bektaşî tekkesi kurulmuştur. Belgrad'ın güneydoğusunda bulunan bu tekke Evliya Çelebi tarafından da zikredilmiştir. Abaza Paşa köşkü yakınlarında bağlar içinde ve mesire yerinde olan bu Bektaşî tekkesinin o sırada şeyhi Derviş Mehmed Horasanî'dir (Evliyâ, 2010b:381). 1863'te çizilen Belgrad şehir planında bu tekke de gösterilmiş; fakat o dönemde metruk ve yıkılmış bir halde olduğu belirtilmiştir (İzeti, 2014:240).

SONUÇ

Türk tasavvufunun piri olan Ahmed Yesevi'nin kurduğu Yesevîlik Tarikatı, XIII. yüzyılda halifelerinin aracılığı ile Anadolu'ya yayılmıştır. Mutasavvıfların Anadolu'daki faaliyetleri Türkiye Selçukluları ve Beylikler dönemlerinde desteklenmiş; Osmanlı Devleti de XV. yüzyılın sonlarına kadar birkaç marjinal grup dışında tasavvufun hemen her koluna değer vermiş ve yeni fethedilen topraklarda tarikatların yapılanmasını teşvik etmiştir. Bu sulh ve sükûn dönemi, Safevîye şeyhlerinin Anadolu'da etkili olmaya başladıkları XV. yüzyıl sonlarında yerini huzursuzluğa bırakmıştır. Özellikle Şah İsmail'in Safevî Devleti'ni kurma çalışmalarında Anadolu'daki Türkmen müritlerinden geniş çapta yararlanması ve gizli çalışmaları, Heterodoks zümrelerle Osmanlı Devleti'ni karşı karşıya getirmiştir. II. Bayezid'den başlamak üzere padişahlar, bu problemin halledilmesi için bir takım kültürel önlemler alma ihtiyacını hissetmişler; Şah'ın Anadolu Türkmenlerine yönelik propaganda usullerine uygun bir yol takip ederek ülkede Ehl-i Beyt sevgisi esasına önem veren, fakat Osmanlı Devleti'nin ideolojisi durumundaki Sünnîlik sınırlarını aşmayan bir yapılanmaya gitmişlerdir. Balım Sultan, Sulucakarahöyük'teki Hacı Bektaş Veli Dergâhı'na şeyh olarak atanmış; devlet eliyle tarikat yeniden teşkilatlandırılmıştır. Başkent İstanbul ile Anadolu, Rumeli ve Orta-doğu topraklarında pek çok Bektaşî tekke ve zaviyesi açılmıştır.

"Vesâik-i Bektaşiyân" ve arşiv kayıtları doğrultusunda 1826'ya kadar Rumeli'de açılmış 100 civarı Bektaşî yapısı tespit edilmiştir. Bunlar günümüz Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Girit, Kosova, Macaristan, Makedonya, Rodos, Sırbistan, Yunanistan toprakları ile Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ'da lokalize olmaktadır.

II. Mahmud merkezî otoriteyi dönemin icaplarına göre yeniden kurmak için bazı tedbirler almış; 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı lağvedip Bektaşî yapılarını kapatmıştır. Uzun bir süre Bektaşî tekkelerine Nakşibendi, Kadiri ve Saadiye tarikatı mensupları bir nevi kayyum olarak atanmış; Bektaşî şeyhlerinin kimi katledilmiş kimi de Anadolu'daki katı Sünnî zihniyetin hükmettiği şehirlere sürgün edilmiştir. II. Mahmud sonrası ise Bektaşîlikle amansızca uğraşılmamış; zamanla tarikatın rehabilitasyonu sağlanmış ve 1852 tarihli bir irade ile Hacı Bektaş Veli Dergâhı, Bektaşîlere geri verilmiştir. Bu çalışmada bahsi geçen Rumeli tekkelerinin bir kısmının da Bektaşî yapısı olarak tekrar faaliyete geçtiği arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

1.1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

AE. SABH. I., no. 26/2024, no. 289/19441, no. 341/23803.
 AE.SAMD.III, no. 10/930, no. 42/4127.
 AE. SSLM. III., no. 35/1976.
 A. MKT. DV., no. no. 26/69, no. 54/99.
 A. MKT. MHM., no. 19/56, no. 265/4.
 A. MKT. MVL., no. 66/61.
 A.MKT.UM., no. 122/60, no. 129/94, no. 265/16, no. 482/44.
 BEO., no. 952/71380, no. 1425/106851, no. 2567/192460; no. 2602/195080, no. 3599/269902.
 BEO. AYN.d., no. 14, s. 186.
 C. ADL., no. 6/400, no. 9/568, no. 20/1219.
 C. AS., no. 203/8714.
 C. DH., no. 162/8071.
 C.EV., no. 80/3971, no. 99/4947, no. 125/6240, no. 129/6418, no. 132/6594, no. 146/7299, no. 156/7780, no. 176/8760, no. 182/9094, no. 216/10764, no. 242/12094, no. 253/12880, no. 268/13680, no. 273/13950, no. 278/14188, no. 309/15743, no. 330/16768, no. 342/17362, no. 343/17423, no. 355/18009, no. 356/18055, no. 374/18966, no. 383/19414., no. 388/19690, no. 389/19737, no. 429/21747, no. 431/21839, no. 441/22348, no. 448/22669, no. 504/25491, no. 526/26581, no. 529/26749, no. 539/27216, no. 555/28003, no. 651/32819, no. 657/33139.
 C.İKTS., no. 36/1775.
 C.MF., no. 63/3117, no. 96/4756, no. 146/7295, no. 160/7969.

C.ML., no. 27/1285, 249/10325, 293/11998, no. 295/12035.
 C.ZB., no. 35/1717.
 DH. MKT., no. 833/15, no. 2795/12.
 EV. HMH. d., Gömlek no. 7903.
 EV. MH., no. 441/22, no. 947/29, no. 1172/2, no. 1629/42; no. 1700/47, no. 1781/71.
 EV.MKT, no. 1209/99, no. 1919/52, no. 1919/80, no. 2392/67, no. 2392/114, no. 2664/33, no. 3438/63.
 EV.MKT.CHT., no. 258/22, no. 461/46, no. 496/91, no. 866/1.
 HAT, no. 223/12435, no. 289/17345, no. 290/17386, no. 291/17406, no. 293/17474, no. 294/17490, no. 432/21953, no. 1463/118, no. 1514/11, no. 1571/10.
 HR. İD., no. 2039/58.
 HR.MKT., no. 64/47.
 İ. DH., no. 210/12158.
 İ.MVL, no. 248/9069.
 MAD., no. 8248, no. 8252, no. 9731, no. 9732, no. 9766, no. 9771, no. 9772, no. 9773, no. 9774, no. 9776, no. 12001, no. 12259.
 MF.MKT., no. 174/33, no. 968/80.
 MVL, no. 338/15, no. 353/29.
 ŞD, no. 97/29, no. 2982/40.
 TT. d., no. 50, no. 370, no. 385, no. 521.
 Y.MTV., no. 49/91.
 Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGM.A.)
 Defter no. 669, s. 91, 93, 101, 130.
 Defter no. 675, s. 192.
 Defter no. 681, s. 118.
 Defter no. 2057, s. 29, 70, 73.

Diğer Kaynaklar

- ACAR, Damla Sezer. (1999). "Bulgaristan'da Deliorman Bölgesi'ndeki Babai ve Bektaşî Tekkeleri". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- ACIPINAR, Mikail. (2015). "Gâzi Murad Reis: Hayatı, Son Seferleri ve Adına Yazılan Halk Şiirleri". 2. Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu, 1-4 Kasım 2013. C. I. s. 522-542.
- AFMATAJ, Luan. (2009). "Arnavutluk Bektaşiliği, Başlangıcı, Gelişmesi ve Günümüzdeki Durumu". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ANONİM. (2015). Vesâik-i Bektaşîyan. Haz. Ayşe Değerli vd. Konya.
- ARUÇI, Muhammed. (2001). "Kalkandelen". TDV İslâm Ansiklopedisi, C. XXIV, İstanbul.
- BABA Recebi. (1970). Misticizma isleme dhe Bektashizma. New York.
- BAHADIR, İbrahim. (2002). "Balkanlarda Babailer ve Bektaşiler". Uluslararası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi, 23-28 Ekim 2001. Ankara. s.107-157.
- BİLECİK, Gülberk. (2012). "Yunanistan'da Bir Bektaşî Tekkesi: Durbalı Sultan". III. Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu Bildirileri I., Manisa.
- CHOUBLIER, Max. (1969). "Rumeli Bektaşîleri-1". Çev. Aslı Can. Hayat Tarih Mecmuası, S. II/12, s. 23-27.
- CLAYER, Nathalie. (1994). "Bektaşilik ve Arnavut Ulusçuluğu". Çev. Orhan Koloğlu. Toplumsal Tarih 2, s. 58-61.
- ÇOLAK, Songül. (2013). "Zülfikar". TDV İslâm Ansiklopedisi, XLIV. s. 557-559, İstanbul.
- DAVID, Géza. (1992). "Budin", TDV İslâm Ansiklopedisi, VI, s. 344-352, İstanbul.
- ELSIE, Robert (2007). "Gjirokastra nga udhëpërshkrimi i Evlija Çelebiut". Albanica ekskluzive: revistë mujore për dije e kulturë, S. 66, s. 73-76.
- Evliyâ Çelebi. (2006). Seyahatnâme, 3. Kitap. Haz. Yücel Dağlı-S. Ali Kahraman. İstanbul.
- Evliyâ Çelebi. (2010a). Seyahatnâme, 4. Kitap. Haz. Yücel Dağlı-S. Ali Kahraman. İstanbul.
- Evliyâ Çelebi. (2010b). Seyahatnâme, 5. Kitap. Haz. S. Ali Kahraman. İstanbul.
- Evliyâ Çelebi. (2010c). Seyahatnâme, 6. Kitap. Haz. S. Ali Kahraman. İstanbul.
- Evliyâ Çelebi. (2011a). Seyahatnâme, 7. Kitap. Haz. S. Ali Kahraman. İstanbul.
- Evliyâ Çelebi. (2011b). Seyahatnâme, 8. Kitap. Haz. S. Ali Kahraman. İstanbul.
- Evliyâ Çelebi. (2011c). Seyahatnâme, 9. Kitap. Haz. S. Ali Kahraman. İstanbul.
- EYİCE, Semavi. (1996). "Gülbaba Tekkesi ve Türbesi", TDV İslâm Ansiklopedisi, XIV, s. 228-230, İstanbul.
- HASLUCK, Frederick William. (1929). Christianity and İslam Under the Sultans, I-II. Oxford.
- HASLUCK, Frederick William. (2012). Bektaşilik İncelemeleri. Çev. Râgıb Hulûsi. İstanbul.
- İZETİ, Metin. (2014). Balkanlar'da Tasavvuf, İstanbul.
- KAYAPINAR, Ayşe; KAYAPINAR, Levent. (2010). "Balkanlar'da Karıştırılan İki Bektaşî Zaviyesi: XV-XVI. Yüzyılda Osman Baba ve Otman Baba Tekkeleri". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 55, s. 97-128.

- KILIÇ, Filiz; BÜLBÜL, Tuncay. (2011). Demir Baba Velâyetnâmesi (İnceleme-Tenkitli Metin). Ankara.
- KIEL, Machiel. (1998). "Hezargrad", TDV İslâm Ansiklopedisi, XVII, s. 297-300, İstanbul.
- KIEL, Machiel. (2005). "Orta Yunanistan'daki Durbalı Sultan Bektaşî Tekkesi". Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler, Haz: A. Yaşar Ocak, s. 409-444, Ankara.
- KOCA, Şevki. (2005). Bektaşîlik ve Bektaşî Dergahları. İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, Orhan F. (1980). "Ustazâde Yunus Bey'in Meçhul Kalmış Bir Makalesi, Bektaşîliğin Girid'de İntişarı". Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, S. 8-9, s. 37-86.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf. (2010). Türk Aleviliği Araştırmaları. Konya.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf vd. (2015). Vesâik-i Bektaşîyan'a Göre Osmanlı Devleti'nde Bektaşî Tekkeleri. Konya.
- MADEN, Fahri. (2013). Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları. Ankara.
- NORRIS, Harry T. (1993). Islam in the Balkans: Religion and Society Between Europe and the Arab World. Columbia: University of South Carolina Press.
- NORRIS, Harry T. (2006). Popular Sufism in Eastern Europe: Sufi Brotherhoods and the Dialogue with Christianity and 'Heterodoxy'. Londra.
- OCAK, Ahmet Yaşar. (1983). Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri. İstanbul.
- SABEV, Orlin. (2011). "Bulgaristan Bektaşî Tekkelerinden Bir Örnek: Vranikon Hafız Baba Tekkesi". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, S. 57, s.175-189.
- SARAL, İsmail Tosun. (2003). "Baba Sultan (Dede Sultan)". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, S. 28, s.215-221.
- SCHMITT, Oliver Jens. (2010). Religion und Kultur im albanischsprachigen Südosteuropa. Frankfurt.
- SWİRE, Joseph. (1937). King Zog's Albania. London.
- ŞAHİN, Haşim. (2007). "Otman Baba". TDV İslâm Ansiklopedisi, XXXIV, s. 6-8, İstanbul.
- ŞAHİN, İlhan. (1995). "Eski Zağra". TDV İslâm Ansiklopedisi, XI, s. 394-396, İstanbul.
- TRIX, Frances. (2014). "Spiritual Migration in the Context of Political Change: The Bektashi Babas of Rumeli". Managing Muslim Mobilities Between Spiritual Geographies and the Global Security Regime. Ed: A. Fábos-R. Isotalo. Londra.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı. (1988). Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları, I. Ankara.

